

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

A ROMÁN NÉP EREDETE.

(Folytatás.)

II.

Felsoroltam a legelső történelmi feljegyzéseket, a melyek a románság dákiái eredetiségére vonatkoznak. A dákiái eredetiséget leginkább a felsoroltaknak a tanúságával szokták igazolni. A nyelv, némely szokás az idegent kétségtelenül a rémaiakra emlékeztette, könnyű volt elhinni, hogy a románság Tráján császár dákiái legióitól, kolóniáitól ered.

Ez a felfogás természetesen különösen a románság között vert mély és erős gyökeret. Erről a felfogásról akarok ezúttal számot adni.

A románságnak latin és dákiái eredetisége már a legelső román krónikás, Urechea Gergely¹⁾ munkájában megnyilatkozik.

„Ugy nyelvünk s illetőleg beszédünk — mondja Urechea — sok nyelvből van összealkotva; a mi beszédünk össze van keverve a körülöttünk élő népek nyelvvel, s bár Rómából származunk, azoknak szavaival van nyelvünk összekeverve.“²⁾ Urechea aztán némi összehasonlításba boesátkozik. A „romlenek“ (rómaiak), kiket latinoknak neveznek, a nyelvet pedig latin nyelvnek, mondják *panis*, a románok *pâne*; azok *caro*, a románok *carne*; *galina* — *găină*, *mulier* — *muiere*, *femina* — *femeia*; *al nostru* — *noster* stb.

¹⁾ Urechea G. moldvai krónikás, szül. a 16. század végén és élt a következő század közepe tájájáig. «*Domnii țerei Moldovei și viața lor*» czim alatt megírta Moldova urainak történetét 1359-től — 1594-ig, az az Drágostól Áron vajda második uralkodásáig. Munkája megjelent *Kogălnicean Mihály* «*Cronicele României*» I. kötetében 127—242 l.

²⁾ *Kogălnicean M.* *Cronicele României* I. k. 131 l. bevezetés.

A moldovaiak legjelesebb krónikása *Costin Miron*¹⁾ már a *vlah*, *vloch* szó eredetével is foglalkozik s kijelenti, hogy az *italiai* lakóst jelent.²⁾ Összehasonlítja az olaszok szokásait a moldovai nép szokásaival és azokat egy eredetűeknek ismeri.

„Igy, a melyről irunk, ezen országok népének régibb és helyesebb neve *román* azaz *romlean* (római) Rómából. A név Tráján császár megszállásától ered, azóta e nép folytonosan, a míg ezen országok elpusztítottak, a míg a mármarosi havasok között és az Olt-tájékán élt, ezt a nevet őrizte még a mai napig“ — mondja *Costin*³⁾

Ugyancsak ő egy másik krónikájában⁴⁾ ebbeli meggyőződését versben foglalja irván:

„Moldova népe honnan ered vajjon? Rómának országaiból, minden ember hidje! Tráján, az első császár legyőzte a dákot, azután Drágos telepíté le a vlahot: tanu ezekre „*Troján Sâncza*“ a mi országunkban és Turnu-Szeverin a ti országotokban.“

Costin Miron a román mai történetírásnak vetette meg az alapját. Szerinte a románság története Tráján császárral kezdődik. Első krónikájának⁵⁾ előszavában tudatában van annak, hogy a magyarországi, moldovai és havaselvi nép egy eredetű.

„Ezen országok megalakulásáról; a moldovai, a havaselvi, és a Magyaror-

¹⁾ Született 1630 körül Moldovában, hazájának nagykancellárja, kiváló műveltségű férfi. Ártatlanul lefejeztetett Bárbos községében 1692-ben Cantemir C. fejedelem által.

²⁾ Urechea V. A.: *Miron Costin, opere complete* I. k. 385 lap.

³⁾ U. o. 412. l.

⁴⁾ U. o. 433. l. *Leatopisețul Țerei Moldovei.*

⁵⁾ *Cartea pentru descălecatul de 'ntâin.*

szágban levő magát *rumán*-nak nevező nép eredetéről akarok szólni.“

A kiváló moldovai krónikáját ismerte a magyar, és a lengyel történet írók munkáit; a kérdésben teljes áttekintéssel birt.

E nyomdokon haladt *Kantemir Demeter*¹⁾ moldovai fejedelem is. Munkájában²⁾ a moldovai nyelv és nép eredetével foglalkozván, részletesen ismerteti az eddig felmerült nézeteket; szerinte az írók egy része a nyelvet és népet *latin*nak, a másik része *olasz*nak tartja. Részletesen ismerteti a két fél argumentumait, állást foglalni azonban tartózkodik.

„Most — mondja — miután ugy az egyik, mint a másik fél indokait kimutattuk, kellene, hogy saját véleményünknek is kifejezést adjunk. Nem merjük azonban tenni, félünk, nehogy a hazaszeretete meghomályosítsa látásunkat, nem

¹⁾ Szüi. 1673. meghalt 1723. Moldovában. Igen sokat írt latinul. Idézett munkáját 1717. körül írta.

²⁾ Descriptio Moldaviae, (Bucarest, 1872) 148—154. lapokon.

látván meg oly dolgokat, a melyek más elfogulatlanok által könnyen láthatók.¹⁾“ Mindazonáltal ugy vélekedik, hogy a nyelvben dák elemek²⁾ vannak, hogy következőleg a nép nem olasz, hanem régi latin, a trájánusi koloniáktól eredő.

Látható, hogy a román krónikások a román nép és nyelv eredetiségét illetőleg kezdettől fogva abban a véleményben voltak, hogy a nép és nyelv *latin*, a megalakulási hely pedig *Dákia* volt. Ezt a véleményt ugy *Sinkai György*, mint *Maior Péter* készen kapta. Köztudattá érlelődött, hogy a szétszortan lakó nép egy eredetű, egy nyelvű, a trájánusi Dákia szülötte.

(Folyt. köv.)

Moldován Gergely.

¹⁾ U. o. 150. l.

²⁾ Ezek: *stegear, pădure, halesteu, cărare, grăiesc, privesc, nimeresc*. *Kantemir* azonban ezen elemekre nézve igen nagy tévedésben van. *Halesteu* magyar befolyás: *halasló*. *Stegear* (*stejeear*) a bolgár *stezer* stb. Egy szóra sem fogható a dák eredet, ámbar ezt egy néhányra nézve *Hasdeu* is vitatja. (Columna lui Traian 1874, 50; Istoria Critică II. 67.)

A VALLÁS-UNIO TÖRTÉNETÉHEZ.

Mikor *Petrovics* Mózes szerb metropolita 1730. jul. 27-én meghalt, az 1731. febr. 4. Karloviczon megnyitott zsinaton a szerbek *Jovanovics* Vinceze aradi püspököt választották metropolitává s őt jul 2. III. Károly is megerősítette¹⁾.

Szerb írók nemzete megtagadásáról s g.-kel. hitéhez való hűtelenségről vádolják őt. A valóság az, hogy mihelyt Arad szerb püspöke lett *Jovanovics* 1726. szept. 11-én, azonnal engedelmet eszközölt ki a bécsi haditanácstól, hogy Biharvármegyében katonai fedezet alatt látogathassa meg a görögkeleti rászokat és oláhokat. Így maga a kormány segítette abban, hogy eltérítse népét a katho-

lika egyházzal való unióról, melyre előde *Martinovics* János aradi szerb püspök, 1713-ban titkon már át is tért, hogy XI. Kelemen pápának 1715. május 27. kiadott bullája alapján egyházi hatóságot gyakoroljon Arad, Békés, Zaránd és Bihar összes görögkatholikusai felett¹⁾. 1728-ban indult első körutjára. Gróf Csáky Imre váradai püspök a zeréndi hidnál lesetett rá, hogy lovait leszurassa s őt magát visszatérésre kényszerítse. De nem ösmerték föl, mikor elhajtattott előttük. Cséffa alatt éppen kendert vetett a pópa. Megszólította s megnevezte magát, hogy ő az

¹⁾ Érdelyhelyi. A karlóczai patriárkátus. Századok, 1894., 230. l.

²⁾ Vela Pál nagyváradi g.-kath. kanonok szives értesítése. V. ö. Ardeleanu, Istoria diocesanei greco catolice a Oradie-Maró és Niles, Symbolae hist. eccl. orientalis, II. 604.

aradi püspök. A pápa soluajtozva emlegette, hogy neki nem püspöke már, mert ő, hogy megélhessen, az unióhoz állt. A püspök magamellé állt s biztatta, ne essék kétségbe; de a pápa csak azt hajtogatta, hogy nincs reménye többé. „Dehogy nincs!” felelte a püspök s énekelni kezdte a 86. zsoltárt: „Cine e Domnezău mai mare, ea Domnezău nostru? Tu ești Domnezău nostru care faci minuni!” „Veled megyek, akárhova mégy!” kiáltott a pápa s azonnal visszatért a görögkeleti vallásra¹⁾. Váradon egy kincstári épületbe szállt s báró Salzer parancsnok katonasággal őriztette, hogy a püspökfőispán hajdui és fegyveres jobbjai ki ne kergessék. Jovánovics, ebben bizva, május 3-án Váradon úgy tüntetett az unió ellen, hogy a keresztjáró napokon körmenetet tartó katolikusokkal éppen szembe vonult pluvialében, koronával a fején, pásztorbottal a kezében s papjai — katonák fedezete alatt — akkor énekeltek legjobban, mikor mellettök haladtak el a katolikusok.

Maguk a bihari románok Belényes vidékén eleinte ellenszenvvel fogadták Jovánovicsot; eltorlaszolták előtte a hegy-szorosokat, sőt lovát is leszúrták; körútjának és izgatásának azonban mégis nagy lett az eredménye, mivel Biharban egymagában 178 pap csakugyan elszakadt az egyházi uniótól. Mire azonban 1732. márczius 22. Biharvármegye közgyűlésén gróf Csáky Imre nagyváradai püspök és bihari főispán ünnepiesen tiltakozhatott volna az aradi rácz püspök egyházi látogatásai ellen, Jovánovicsot s úgy látszik, éppen a g.-kel. vallás megvédésében tanusított buzgalmának előismeréséül, mint láttuk, metropolitájukká választották a szerbek²⁾.

Jovánovics gyűlölte a magyarokat s ezt a gyűlöletét főpapi székére is magával vitte. Azt hitte, nemzete és vallása megbuktatásán dolgoznak. Véleményének

1731. jul. 24. nyilván kifejezést adott a radikális pártot képviselő budaiakhoz intézett levelében, melyben egyuttal panaszkodott a bécsiek ellen, hogy a szerbek részére adott szabadalmakat csak nagy pénz árán akarják megerősíteni¹⁾. A bécsi udvar azonban utóbb azzal vonta a maga részére Jovánovicsot, hogy reá ruházza az 1706. óta betöltetlenül álló patriarehai méltóságot, ha megnyeri a valásunió ügyének a g.-kel. szerbeket.

Jovánovics Belgrádba azonnal tanácskozássra hitta meg a marosi és tiszai rácz határőrvidék tisztjeit. Eljött Pécskéről Szegedinác Péro, Aradról *Tököli* (Tökeli) Ránkó és *Sevics* György, Nagylakról *Strba* János, Szegedről *Záko* s azonkívül még számos tiszt és zászlótartó. Gyűlésbe hívták az öregebb rácz papokat és szerzeteseket is²⁾. Jovánovics csak a harmadik héten szólította föl nyiltan a tiszteket és papokat, hogy nemzetök és a maguk java érdekében fogadják el az uniót, a hogy ő és társai már meg is tették ezt Bécsben. Erre a tisztek lármás értekezleteket tartottak és *Szegedinác* szemére lobbantotta árulását, tiltakozott tervei ellen, s a tisztek megtagadták, hogy ily föltételek mellett részt vegyenek a rendes ezred megalakításában, mely együtt járna eddigi polgári és katonai szervezetöknek biztosíték nélkül való feladásával. Kijelentették, hogy ellene vonnak fegyvert, ha a népet tovább is erőlteti vagy rábeszéli erre a dologra.

Jovánovics annyira megrettent, hogy átszökött a török földre, honnan azonban csakhamar ismét Bécsbe sietett, hogy az udvart a kísérleteknek nagyon is veszedelmes voltára figyelmeztetvén, azt az 1690. évi diploma megerősítésével a szerbek tökéletes megnyugtatóására bírja.

Az aradi g. kel. püspöknek, 1731. óta *Antonovics* Izsaiásznak megnyerése an-

¹⁾ U.-o., 11. és *Giasnik*, XXXIX. kötet (1875.) 118, 1, *Vitkovics* Gábor czikke.

²⁾ *Ruvarác* Demeter (Isztoriesno-kriticsna-crta o Vityentyiju Jovánovicsu. Zimony, 1886., Sr. 31. lap) a gyűlés lefolyásának egész elbeszélését mesének tartja s tagadja, hogy Jovánovics az unió híve lett volna. V. ö. *Tkim*, Századok, 1894., 156-8.

¹⁾ Hagyomány. Rozvány Györgynek, N.-Szalonta monographusának közlése.

²⁾ Szavits (Der Serbisch-ungarische Aufstand, 11. l.) kifakad, hogy nem a nép jelöltjét, *Dimitricvics* Miklóst, hanem Jovánovicsot választották meg. Ő azonban ezeket az előzményeket nem ősmerte.

nál fontosabbnak látszott, mert hatósága kiterjedt a Maros mellékén levő összes rác csapatokra s így módjában állhatott, hogy ezeknek vallásos feltékenységét felköltse vagy lecsillapítsa. A király tehát 1735. márcz. 1. már meghagyta Biharvármegye közönségének, hogy bizottságot küldjön ki, mely az aradi püspök hatósága alá tartozóktól rendre megkérdezza, görögkeletiek maradnak-e, vagy elfogadják az uniót? A plebiscitumnak ez a módja különben legkevésbé sem állott a vallásszabadságnak szolgálatában. Ugy hitték, százféléképen lehet a népre hatni, hogy magát görögkatholikusnak vallja s ebben az esetben annyival inkább, mivel a románok és szerbek közt egyházi s nemzetiségi tekintetben mind inkább kifejlődtek az ellentételek. Az alak azonban, melyben a kormány a kérdést fölvette, egyelőre jónak látszott a szerbek megnyugtatására. Azonban mily kevésbé volt alkalmas, eléggé megmutatta Péro péceskei kapitánynak magatartása.

Belgrádból Pécskére hazatérve, folyton dult, fult a bécsi kormány ellen, mely most már a szerb nemzetet is fel akarja áldozni politikájának. S ő, a ki a kormánynak 1703-1711. közt olyan készségesen adott segítséget a magyarok irtására, népének hasonló veszedelmét látva, most már nagyobb részvétellel hallgatta a magyar parasztok panaszait. Idáig vallás-, nemzetiség- és osztálykülönbség választotta el a magyaroktól őt, a ki görögkeleti, rác és katona volt.

Gyermekkorában még magyar világ volt. Arad körül; magyarul a parasztoktól is megtanulhatott. A török ellen vívott felszabadító háborúk azonban csaknem egészen kipusztították onnan a magyarságot s a rác határórség felállítása teljesen megváltóztatta a Maros mellékének néprajzát. Több órajárásnyira kellett volna mennie, hogy magyarokkal érintkezhesék. Azután a Löffelholz-féle német parancsnokok beleugrasztották a rácokat a magyarság ádáz gyűlöletébe. S Péro kapitány, ki németül sohasem tudott megtanulni, német parancsszóra mégis

vadul üldözte a magyarságot, melynek nyelvét nem tudta elfelejteni.

Most mentül többit gondolkozott a dolgon, annál inkább látnia kellett, hogy népében a kormány csak a katonát becsülte, nem a szerbet s hogy a németesítő törekvésnek előbb-utóbb ez is áldozatul esik, Katonáira a mindnagyobb polgári terhek nehezdedtek, az 1691-ben nyert kiváltságok megsértése miatt mind sürűbben lettek a panaszkok, az erőszakos áttéritések pedig már hitében is fenyegették nemzetiségét. Kezdte érteni, 1703-ban mi adott fegyvert a magyarság kezébe; s kezdte hibának tartani, hogy a rácok akkor olyan készségesen szolgáltak a németeknek.

Méltán gyanakodhatott, hogy őket, a bécsi kormány katholizáló törekvései ellen fegyveresen tiltakozó rác tiszteteket, most a német birodalomba akarják kiküldeni, hol a Rajna mellett s délen Olaszországban már javában folyt a küzdelem a francziák, spanyolok és szárdok ellen, kik nem akarták eltűnni az osztrákok és oroszok által lengyel királyul feltolt III. Agostot. Szerencséjüknek tarthatták a szerbek, hogy a Rajna vonalán csakhamar feleslegesekké tették őket Savoyai Jenő győzelmei; mert ha a rác militiát pár évre a Rajna mellé viteti a kormány, itthon a rác pópák aligha állhattak volna ellen a térítő törekvéseknek.

A háboru elmaradt ugyan, a görögkeleti rácok bizalmatlansága azonban nem szűnt meg. Péro a békés- és bihar-megyei elégületlenekkel csakhamar fölkéletről tanakodott s a lázadás még azon 1735. ki is tört, de csakhamar elfojtották. Maga Péro részt sem vehetett a küzdelemben, mert még az erdőhegyi esata előtt elfogták. Utóbb, hosszas vizsgálat után több magyarral együtt kivégezték 1736. április 4-én.

Dalaikban a rácok sokáig mint nemzeti hőst dicsőítették Pérót.

Az 1735. évi események megmutatták, hogy a tömegesen együtt élő rácok az egységes Ausztrián kívül más eszményekért is hevülhetnek s hogy társadalmi és vallási érdekek felejtetni képesek a

magyar parasztnak és rászegedések közt levő nemzetiségi ellentétet. Dósa György, Csérni István és Szegedinécz Péro lázadásainak legzajosabb jelenetei egy és ugyanazon vidéken folytak le; s magyarok és szerbek nem most 1735-ben, hanem már 1527-ben szöveteztek először, hogy homályos társadalmi és politikai céljaikat közösen megvalósítsák.

A mit régtől fogva alkotmányuk szempontjából sürgettek a magyarok, meghozta azt valahára a rászegedések megbízhatatlan voltának kiderülése s a hadsereg újabb rendezésének ideje. A vármegyei intézményt csakhamar helyreállította a király s ezzel rövid idő múlva kivándorlásra kényszerítette a rászegedéseket. 1735-ben ezek csak amolyan Jermák-Timofájev-féle kozáklázadást tudtak rendezni, mely nem Szibériában végződött ugyan, hanem mégis Oroszországban, a jekaterinoszlávi kerületben. Péro lázadása egyik következtetésének tekinthetjük, hogy Arad-, Zaránd-, Csanád- és Csongrád megye csakhamar szegényebb lett egy nemzetiséggel, a rászegedésekkel. Péro tehát még sem az egyetlen rászegedés, ki áldozatul esett.¹⁾

Ezen rászegedések mellett idáig vallási, politikai és társadalmi tekintetben teljesen háttérbe szorultak a velök egy hiten levő s egy hierarchia vezetése alatt élő románok.

Bél Mátyás²⁾ a század első felében így jellemzi Arad- és Zaránd megyék lakosságát: „A vármegyékben oláhok és magyarok laknak. Az oláhok álnok emberek, kik magukat a rómaiaktól származtatják, noha régen elfajultak azoknak erényeitől. Mert nem művelik annyira a földet, mint lehetne s a tolvajságot tartják magukhoz legmértöbbnek. Nemesak erdei rablók és utonállók, hanem kitanult házi tolvajok is. A szomszéd barmát el-

lopni s azt parasztnak lakomákon közösen elkölteni szépnek tartják. A magyarokat, a hol lehet, kifosztják.“

„A magyarok földművesek s beérik a magukéval. Ha tolvajságról vádolják őket, elég a bíróságnál annyit mondani, hogy ők magyarok: „Igaz magyar vagyok, sohasem loptam.“ A mellett vendégszeretők. Olesó és könnyen megszerzhető ruhákban járnak. Nyelvjárásuk igen hasonlít a debreczenihez. Kár, hogy kevesebben vannak, mint azelőtt. A sok háború miatt azonban ezen nem esodálkozhatni.“

A század első felében ehhez a törzsköcs lakossághoz a szerbek járultak, kik azonban már 1751-ben tömegesen kivándoroltak s inkább csak uri népségek marad idebenn. Ellenben népes sváb községek alakultak, melyek mostantól fogva a magyar helységekkel versenyezve művelték a sikságot, a börtermő hegyeket s az anyagiakon kívül már a szellemiekkel is gondoltak.

1779-ben azt írta Bél könyvének folytatója³⁾, hogy „Arad vármegyében főképp oláhok és rászegedések laknak, kik Magyarország iránt kivált háborúkban szerettek érdemeket. Hozzájuk magyarok és németek járulnak, de mód felett csekély számban. Ide tartoznak az Erdélyből beköltözött örmények is. Ennek a vármegyének, melyhez Zaránd két járását is esatolták, 167 faluja s 16 mezővárosa van, melyekben 101,540 lélek lakik, odaértve 310 zsidót is.“

Kétségtelen, hogy a törökök kiűztése óta a népesség legalább 70%-kal emelkedett, a mint 1779 óta is 1847-ben 239934-re, 1891-ben 343,597-re s a zsidóké 310-ról 2100-ra, illetőleg 8924-re szökött fel. A XVIII. századból nincsenek adataink. De az akkor csekély számú magyarok és németek most több mint 22,000-rel, az oláhok pedig több mint százezerrel mulják felül a megye 1779. évi egész népességét; ellenben a szerbek most már tizedrésznyen, sőt felényien sincsenek,

¹⁾ Bővebben szoltam, az országos és több más levéltár adatai alapján, e mozgalomról akad. székfoglaló értekezésemben. (Márki: Péro lázadása. Budapest, 1893. Sr., 96 lap.)

²⁾ Comitatus Zarandiensis, Kézirat a primás könyvtárában. Membrum politicum, §. 1. Idézi Bethlent, X. 756.

³⁾ Compendium Hungariae geographicum I. 272. V. ö. Arader Comitatus. Anmerkungen. K. Ung Magazin. 1791. I., 109.

mint a tótok, kik csak a XVIII. század közepén kezdtek betelepülni. Az arány 1779-ben ez lehetett; 10—10,000 szerb és magyar, 5000 német, 310 zsidó, 300 örmény s 75,930 oláh. ¹⁾ Mindenesetre nagy többségben voltak az oláhok.

Elterjedésök útjáról, módjáról bajos számot adni. Csak azt látjuk, hogy már a XVII. században mindjobban eloláhosodnak a helységek tősgyökeres magyar nevei ²⁾, melyek maguk is eléggé utalnak rá, az elpusztult falvakba mint ereszkedik alá hegyei közé az oláh s a sikszágot lépésről lépésre mint szállja meg. Elfogadja és csak a kimondásában ferdíti el a helyneveket s abban az arányban terjed, a melyben gyöngül a magyarság és a rácság. Ellenség, elemi csapás kevesebbet árthatott neki; faházait, fatemplomait, ha leégtek is, gyorsan újra építhette az erdőből, hová mindenkor elmenekülhetett marháival, melynek tenyésztéséből éldegélt. A magyar paraszt, kinek kath. és reform. kőtemplomai összedőltek, pópáikhoz vitte keresztelni gyermekeit s azok azután, ha jártak, jobbadán dászkelekhez jártak iskolába. Hiszen 1732-ben csak 3 kath. plébánia és 6 ref. eklézsia volt s fél-század múlva is csupán. Nagy ritkán történt olyasmi, hogy a kath. vagy ref. pap visszakeresztelt volna olyan magyar fiút, kit a pápa keresztelt meg. A borosjenői plébánián 1747—1769-ig mindössze csak 34 egyén tért át kath. hitre: pl. Tóth Péter ki hatholikusként született, de g.-keletinek növekedett és Horváth János. Az áttértek közt azonban csak 4 oláh volt, köztük (1746. jun. 26.), a hatvan éves Gornyk Márton. 1741. jul. 16 megtörtént, hogy a borosjenői plébános újra megeskötött egy párt (Nyikora Tódort és Munkács Katalint), kiket a pápa titokban adott össze és térítvényt vett az oláh férjtől, hogy gyermekeit katolikusoknak neveli s hogy

nejét nem háborítja hitében. ¹⁾ 1747. okt. 24. Aradvármegye már kénytelen volt elrendelni, hogy „mivel az igaz (róm. kath.) hitről sokan az eretnek (g.-kel) hitre tértek át, az ilyeneket be kell hozni az aradi börtönbe, a hol addig tanítsák az igaz hit dogmáira, míg vissza nem térnek.“ ²⁾

Erre nézve igen szigorú példát kívánt adni Nyármecz Antal esetében. Ez az ember 1727-ben a róm. kath. vallásról a görögkeletire tért át. Most a vármegye Aradra hozatta s a börtönben hite miatt egy évnegyedig sanyargatta. Folytonos intelem, buzdítás sem törte meg, nem engedett az itélőszék üdvös tanácsainak, érveinek, szelidebb és szigorubb eszközeinek s az eretnekségtől, lelkében megátalkodva, most sem akart megválni. Mivel tehát ez az elvetemült vakmerően nem gondolt az isteni joggal s az ország boldogemlékü királyainak törvényeivel és rendeleteivel és azoknak ellenszegült, azért a hittagadót, ki jó és üdvös eszközökre vonakodott az üdvözülés és igaz hit útjára térni, saját büntetése s mások elrettentése végett“ 1748. máj. 13. továbbra is börtönben hagyta a megye, kenyérré és vízre szorította és elrendelte, hogy csak akkor bocsássák szabadon, ha igaz és valódi bünbánat után visszatérne.

A helytartótanács azonban 1749. ápr. 25. mégis szabadon bocsátotta, „mivel a kir. parancs kihirdetése előtt esett a hittagadás bűncibe“ ³⁾ De ily szigor után is megújultak a panaszok. Engel esanádi püspök 1773. febr. 6. elégtételt kért a vármegyétől, mivel a solymosi g.-kel. pap a róm. kath. Danéz Mihály gyermekét elkeresztelte. A vármegye, mivel egyházi ügyekben és dogmákban a kánoni törvények az egyh. hatóságot és a szentszéket teszik felelőssé, márcz. 31. a püspököt a törvények és rendeletek értelmében való eljárásra kérte, de megígérte, hogy az egyh. bíróság ítéletének végrehajtására megad minden hatósági segítyt; s ápril 30-án a

¹⁾ 1774-ben Aradban 11,711 és 1793-ban 25,300 g.-kel. ház volt ez utóbbi évben 143,138 hívővel. Ez a szám tehát, mint közepes, 1779-ben valószínű és elfogadható.

²⁾ Összehasonlításul l. a jelen könyv I. r. 190—253. és II. r. 147—169. lapokon közlött helyneveket.

³⁾ *Matricula Baptisatorum et Copulatorum item Conversorum eccl. Boros-Jenői.*

²⁾ Aradm. jk. 1747., 126. 1.

³⁾ *U. o.* 1743. 200., 203—4., 326., 563—4., 421. 1.

pópát „példa és elrettentés végett a püspök kérelméhez képest 3 napra csakugyan becsukatta¹⁾. 1775. ápr. 8. viszont a miatt kért elégtételt a esanádi szentszék, hogy Mojsza ottvosi pópa Pája ottvosi róm. kath. lakost titkon g.-kel. szertartás szerint eskette össze g.-kel. jegyesével. E miatt a pópát ápr. 28-ra az aradi g.-kel püspök is maga elé idézte¹⁾. Végre 1780. aug.

¹⁾ U. o. 1773. 77., 106. sz.

²⁾ U. o. 1775., 129. sz.

27. a helytartótanács is elrendelte²⁾, hogy keresetet indítsanak az olyan pópák ellen s foszszak meg a papságtól és javadalmaktól, kik bárkit is eretnekségre csábítanak; mit a vármegye okt. 30. meg is ígért.

(Vége köv.)

Dr. Márki Sándor.

¹⁾ 5271. sz, a. V. ö. Aradm. jk. 1780., 16. sz.

ROMÁN SZAVAK A MAGYARBAN.

A magyar nyelvben előforduló román elemeknek a kimutatásával először *Edelpacher* próbálkozott meg 1876-ban [Rumun elemek a magyar nyelvben, Nyk. XII. 87—116.] Azóta dr. *Szinnyei* József foglalkozott csak komolyan a kérdéssel. A *Magyar Nyelvőrben* 1893-ban megindította „A magyar nyelvbe átvett oláh szavak” című nagybecsű tanulmányát, mely a román elemek számát a magyarban tetemesen megnöveli. A dolog természetéből kifolyólag *Szinnyei* gyűjteménye sem teljes. Mi már a mult számban kimutattunk 13 új elemet, ezuttal gyűjtésünk közlését folytatjuk és kérjük ügybarátainkat, szíveskedjenek a kezök ügyében fekvő ilyen elemeket további közlés végett hozzánk beküldeni.

*

ánumé (Erdélyben mindenütt), nomine tenus, nominanter; nahmentlich; nevezetesen, névszerint, nézve, éppen. (Budai Lex.) *Ánumé* nekem küldte; *ánumé* csináltatott magának czipót.

bolunzia (Kolozs megye); a magyarból átment bolond (bolund) visszakerült romános alakja, ia képzővel. *Boluziá*, ostobaság.

verbencze (Nyelvőr XXXIII. k. 577. l.) veder nagyságu kis hordó, (T.-Aranyos megye); *berbință*, átalag, doliolum, fűsschen (Budai Lex).

czinyé-mintyé, észbe, emlékebe tart, nem felejt. Az oláh *czinyé-mintyé* ember,

a bántalmakat el nem felejt. Erdélyben széltében használatos.

csetenyés (Kalotaszeg). [Csetenyés szekeren viszik a menyasszonyt, fenyő-galyakkal ékesített szekeren. Rom. *cețină* gyalogfenyő, borsfenyő, iuniperus communis (B. Lex); fenyőgalyat is jelent.

csokotyál (Szolnok-Doboka). Rom. *ciocn*-(esc), összeüt, koppint, összetör. A gyermekek husvétkor pirostojással szoktak csokonyálni.

donyitza (Abrudbánya vidékén), Rom. *donită*, culigna, cupa, scaphium, kártyus (B. Lex.)

dulcsászá (dulcsácsa), édesség, cukorkemű csemege; olaşzul *dolcezza*, spanyolul *dulceza*; *douceur* (Cihac Dict.) közhasználatu rom. *dulceață*.

eszkába (iszkába, Erdélyben mindenfelé). A tekenyők eszkábálásával különösen a cigányok foglalkoznak. Kolozsvárt is bejárják az utcákat kiáltván: *Eszkábálni tekenyőt!* Az *iszkából* alak is divatos. Rom. *scoaba*, subseus, fibula, (vas) kapos; burin, *ciseau*. *Scob*-(esc) kiváj; piszkál, kivés, kivág.

hodáj, Erdélyben általános használt szó. Rom. *hodaiă*, major, majorház, mezei szállás, villa.

komárnycék, (Nyelvőr XXXIII. 576. l. T.-Aranyos megyében) „az a hely, a hol a juhokat fejtik.” Rom. *comarnic*, a szláv kumanint-ből. A románban sok helynév

fordul elő e neven: Coman, Comana, Comarnic stb. (Cihac. Did. 71. l.)

korindál (kolindál), Szolnok-Dobokamegye), kántál. Különösen karácsony előestéjén szokás korindálni. Rom. *colind*-(are, at). kántál, karácsonyi éneket énekel.

kótya, labdajáték, Erdélyben általánosan ismeretes; a négyes, a nyolczas kótya, kedvencz játéka még a felnőtteknek is. Rom. *ciocota*, (v. ö. csokotyál). A szónak rövidített alakját: *cotea* (olvasd kotyá) a románság is használja; e helyett: *Viño, să ne jucăm d'a ciocota*, gyakran mondja: *vino, să ne jucăm d'a cotea*, jer kótyát játszani.

lunátyik (Erdélyben mindenfelé); rom. *lunatic*, holdkóros.

nánásos, nánásos ebédnek, vendégségnek hívják azt, a melyre a lakodalom-

ban résztvett szereplő személyek jelennek meg. Rom. *nănaș*, násznagy.

prépégyit, (Erdélyben mindenfelé.) Rom. *prepedit*, elzüllött, elpusztult. (Prépégyit ember lett belőle.

rezmericza, (Bihar). Rom. *resmirită*, zürzavar, zenebona, hárcz, háboru; belum. (B. Lex.)

tépelák, (Székelyföldön. Nyelvőr XXXIII. 468.); rom. *tepelag*, erőtlenség, gyenge.

v írvar, (Erdélyben mindenfelé); rom. *pirvară*, zaj, zürzavar.

zarda, (Nyelvőr XXXIII. 578. l.) (T.-Aranyosmegyében) hosszú, karó, pózna; rom. *jordă*: karó, vessző, korbács.

zsisztvála (Nyelvőr XXXIII. 578. l.) (T.-Aranyosmegyében), juhtejföl vagy vaj; rom. *jintuială*, tejfel.

(—)

MAGYAR SZAVAK A ROMÁN NYELVBEN.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A magyar elemek kimutatását a románban *Roessler Róbert* indította meg (Romänische Studien; 349. l.) 1871-ben, Utána *Hunfalvy Pál* (Nyelvt. közl. XIV. 1878. A rumun nyelv.) foglalkozott a kérdéssel; 1879-ben *Cihac A.* (Diet. d'etymologie dacó—romane, éléments magyars, 474—540 l.) tekintélyes számú magyar elemet mutat ki a románban; míg végre *Alexi György* (Magyar elemek az oláh nyelvben, 1888.) szakszerűen és kimerítően tárgyalta a kérdést. Az *Alexi-féle* gyűjtemény azonban korántsem teljes. Alább megkezdjük az abból hiányzó elemeknek a közlését.

abarläu (Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda-Aranyosmegyében.) A móczoknál is divatos (F. C. M. '97. l.) Magyarul *abárló*; konyhai edény, tál, a melyet leginkább anyers hus megmosására használnak.

ablae, (Kolozsmegye) m. ablak. A Kolozsvárt házaló román üvegesek ezt kiabálják: *ablae!*

abrac, (Tribuna 1890. 84. sz.) A Szilágyságban, Kolozs-, Szolnok-, Dobokamegyékben; Erdélyben különben közkeletű szó; a fuvarosok vitték szét m. *abrak*. *abracălesc* (Trib. 1890. 84.) m. *abrakol*.

acăstău. (Trib. 1890. 84.) m. *akasztó*, fogas. Pune clopul pe acăstău, tedd a fogașra a ălapot.

aciuese, (V. ö. Hasdeu: Etym. I. k. 193. l. *aciuese*), Kolozs-, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyosmegyében m. *ácsol*.

Adelesc (Trib. 1890. 84. Szilágyság), m. *edeleg*.

aghimânt, (Trib. 1890. 84. Szilágyság), m. *gyémánt*.

agiag (aghiag), (Trib. 1890. 84.) m. *agyag*. (Szilágyság).

aghirăș (*ă*) (Trib. 180, 84, Szilágyság); m. *egres*. Előfordulnak még a következő alakok is: *agreșă, agrișă. agreș, agriș* (L. Maxim: Glossariu 9. l.)

aituiese (Trib. 1890. 84. Szilágyság) m. *hajt*, buzdít valakit valamire.

alaș, (Trib. 1890, 84.) A szilágyságban; Erdélyben szőlőben előfordul. m

állás; nemesak a kőművesek által emelt állásokat jelenti, de a fogadók fedett helyeit is (szin), melyek alá az utazók lovukkal és szekereikkel meghuzódnak.

ategádese (Trib. 1890. 84), Erdélyben közkeletű. m. *elégedik*.

alan, (előfordul Viski Psaltirea-jában 9. l.) m. *ellen*. Erdélyben közkeletű.

allenis (előfordul u. o.) m. *ellenes*, ellenség.

almar, közkeletű. (Trib. 1890. 84.) m.

almárium. (V. Ö. Maxim: Glossariu 18. l.)

alnicia (Viski: Psaltirea 8. l.) m. *al-nokság*.

alnic (U. o.) m. *álnok*.

amărăș (Trib. 1890. 84; Szilágyság); m. *hamaros*.

ambar (hambar) (Maxim Glossariu

19. l.); m. *hambár*. Erdélyben általános. (V. Ö. Cihac: Dict. Élements Tures).

alomaș m. *állomás*; leginkább a vasúti állomásra vonatkozik.

arhelmeș, egy szirup-féle folyadék; közdivatu; m. *arkölmös*.

ardănașe (Szolnok-Doboka, Kolozs-megyékben) m. *érdemel*.

arădat (Fogarasi: kató 38. l. 1648.) m. *eredet*.

aring (ă), (Maxim: Gl. 26.) Szolnok-Dobokában *hering*; m. *hering*.

arviz (Bihar, Szathmárm.) m. *árvíz*.

asculese (Trib. 1890. 85. Szilágyság); m. *iskoláz*.

auș (aiuș). (Max. Gloss. 32); m. *ős*.

SINKAY GYÖRGY ÉLETE ÉS MUNKÁI.

(Folytatás.)

Sinkay György Sámsondon született (Maros-Tordamegyében) 1754. február hó 28-án, nemes szülőktől. Apja János és anyja Görög Anna Sámsondon, igénytelen kis falusi nemesi birtokon éltek. A család Ó-Sinkáról (Fogarasmegye) eredt, mely egykor majdnem egészen a Sinkay család acitium birtoka volt. A Sinkay családból többen a kurucz világban már szerepet játszottak; a Görög család is nemes volt, mező-szakáli eredetű, most Ture (Török) elrománosodott nevéh fordul elő.

Sinkay Györgyöt apja, a ki különben nem volt tanult ember, már kis korába Szabédra (Maros-Torda) küldte az unitáriusok iskolájába, hogy magyarul tanuljon. Itt az ifju hihetőleg nem volt megelégedve a dolgok állapotával, mert csakhamar haza kívánczozott s ott folytatta tanulását szülői felügyelet alatt. 1766-ban, tizenkét éves korában, Maros-Vásárhelyre került a reformátusok nagy hirben álló iskolájába, a hol Kovásznai Sándor tanár keze alatt két esztendőn át tanult, a magyar és a latin nyelvben megkapta az elemi oktatást.

Sinkay János, a ki az akkor alaki-

tott határozatban kapitány volt, Györgynek testvér-bátyja azon volt, hogy a fiu Kolozsvárt folytassa tanulmányait. 1768-ban, 14 éves korában Sinkay György, a jezsuiták felügyetlee alatt álló intézetbe került s benlakó növendéke lett a Josefiumnak. Négy esztendeig tanult Kolozsvárt; a grammatikát és a poetikát oly sikerrel tanulta, hogy az első helytől egy növendék sem tudta elütni.

Történt azonban valami, a miért ő elhagyta a jezsuita intézetet. 1777-ben Beszterezén a piaristák gymnasiumába vétette fel magát, mint mondja, leginkább azért, hogy a német nyelvet elsajátítsa.

A rhetorikát végezvén, 1773-ban a balázsfalvi román iskolákhoz hívták s megbízták őt a rhetorika és a poetika tanításával. Sinkay akkor 20 éves volt.

A román püspök ezen időben a közte és a római pápa között létrejött egyezségnél fogva, már néhány ifjut Romába küldött volt a De Propaganda Fide Collegiumba. 1774-ben ezen kiküldetésre senki sem érdemesítette magát annyira, mint Sinkay, kinek tanári működésével az illetékes körök igen meg vol-

tak elégedve. Nagy pártfogója volt ez ügyben Darabont Ignác kanonok, később nagyváradai püspök, kinnek hathatós támogatása Major Gergely püspöknél Sinkay kiküldetési ügyét keresztül vitte.

Sinkay Major Péterrel ¹⁾ lett Romába küldve. Sinkay öt évig tanult Rómában. A bölesészetben és a hittudományban rendkívüli előmenetelt tett: 1779. január hó 28-án mindkét irányban tudorrá avatták. Római tartózkodása alatt sikerült Sinkaynak Borgia István cardinalis kegyeit annyira megnyerni, hogy az előtte Róma minden nevezetesebb könyvtárát megnyitotta, így fáradságtalanul kutathatótt a *Sopra la Minerva*, a *Benedictina*, a *Vaticana* könyvtáraiban, majd őre lett a *De propaganda fide collegium* könyvtárának. VI. Pius pápa, a ki a tudomszomjtól égő ifju iránt szintén érdeklődött, nyílt engedélyt adott Sinkaynak arra nézve, hogy a tiltott könyveket is elolvashassa; Borgia maga egy tanult papot fogadott fel a törekvő ifju mellé, hogy az őt a könyvtárakban elkalauzolja. Természetes, hogy ily hatalmas támogatók mellett Sinkay magasabb társaságokba járt és sok olyan szerencsében részesült, a mivel más halandó tanuló ifju abban az időben nem dicselkedhetett. Az is természetes, hogy Sinkayt leginkább a népére vonatkozó adatok érdekelték; sokat tanult, sokat másolt és valóban megrakodva adat-kincsekkel hagyta el 1779-ben Rómát.

Hazájába való visszatérése alkalmával 1779-ben Bécsben állapodott meg. Mária Theresia parancsából itt a *Sta Barbara* nevű seminariumba lépett, melynek prefectje ezen időben Klein Sámuel ²⁾ erdélyi román tudós volt.

Bécsben két esztendeig élt; jogi ta-

¹⁾ Major Péter szintén historicus és nyelvész, nagy szerepet játszik a román irodalomban. Megírta népének s egyháznak történetét. Született 1753-ban Mező-Nagykapuson, meghalt 1821. febr. 14-én. A budai egyetemi nyomda revisora volt. Éliade őt a románok Mózesének nevezi.

²⁾ Klein (Micul) Sámuel (1745—1806.) szintén jeles, tudós férfi, mint a budai egyetemi nyomda revisora halt meg. Leginkább latinul írt.

nulmányokkal foglalkozott. 1780-ban itt adta ki „*Efementa linguae Daco-Romanae sive Valahicae*“ ezimű munkáját, mely a román nyelvről első nyelvtanul szolgál, s melylyel a román nyelv öntudatos művelése megkezdődött. A nyelvtanhoz egy *Dialogust* esatolt volt a román nép eredetéről, de a bécsi ezenzura annak kinyomatását nem engedélyezte.

Itt is tanult, folytonosan buvárkodott; a könyvtárakat rendre látogatta, adatokat másolt, különösen az erdélyi történelemre vonatkozókat. Itt ismerkedett meg a híres Cornides Dániel történetirővel, Benkövel, mindketten buzdították a munkára. Garambi, a bécsi pápai képviselő, az ifju előtt megnyitotta a nuncziatura könyvtárát. Hadik, a hadügy elnöke, barátságára méltatta a tudós ifjut, míg Sulzer történész, egy igen jeles műnek juttatta birtokába, átadván neki Miron Costin moldovai román krónikásnak munkáját.¹⁾ Costa István udvari tácsos több történeti okmányt kézbesített Sinkaynak.

Láthatólag Sinkay nem ül tétlenül Bécsben. Nyelvi-, jogi- és történettudományi dolgokkal foglalkozik s rendbe szedi „*Cronica*“ műve számára a román nép történetére vonatkozó adatokat.

Nem lehet biztosan megállapítani, hogy Sinkay mikor hagyta el Bécsét. Annyit tudunk, hogy már 1782-ben átveszi a balázsfalvi iskolák igazgatását, melytől csak 1794-ben vált meg.

Tizenkét esztendőn át volt Sinkay az erdélyi román iskolák igazgatója, illetőleg tanfelügyelője. Az iskolák tankönyvek nélkül voltak. Tankönyveket irt tehát, a melyek a román iskolákba csakhamar elterjedtek. Mint tanfelügyelő valami 300 román iskolát állított fel Erdélyben.

Ő egyuttal kaluger és kanonok is volt. 1784-ben kilépett a papi kötelékből; vele együtt ott hagyták a papságot Major Péter, Klein Sámuel és Péterlaci Ger-

¹⁾ Miron Costin (1630—1692.) Moldova kancellárja, Moldova történetét írja meg. Magyarország történetét is hátra hagyta. Cantemir fejedelem 1692-ben lefejeztette.

mán. Szívesen boesátották el, mert társai-
val összeférni nem tudott. Mint világot
látott, tudós férfit nem tudta társainak
gyengeségeit és úgyszólván szellemi korlá-
toltságát megjegyzés nélkül hagyni.

1790-ben II. József reformjait feladja.
A francia forradalom eszméi európaszer-
te tért foglalnak. Sinkay s egyáltalában
a román nép előkelőbbjei, áthatva József
császár és a francia forradalom eszméi-
től, 1791-ben a magyar országgyűléshez
nemzeti jogokért folyamodnak.¹⁾ A ma-
gyar követek megbotránkoznak a merész
fellépésen; Éder, a szász, a petitio adatait,
a melyekkel a román nép eredetét és e
földhöz való birtokát akarták demonstrál-
ni, külön füzetben megtámadja.

A románok kérvényét ugyan Bobb
és Adamovics gör. kath. és gör.-keleti
püspökök irták alá, de szövegét voltaké-
pen Méhes és Sinkay fogalmazta. A me-
rész fellépés nagy hatást tett minden
irányban. A román népnek volt annyi
haszna, hogy II. Leopold deczemb. 24-én
a két püspököt biztosítja, „hogy ők s
papjaik is a többi hív alattvalók mellett
királyi kegyelemmel öleltetni és pártfo-
gással és minden jótéteményekkel, a tör-
vények a többi nemzetek sérelme nélkül
megengednek. boldogíttatni fognak.“

A balázsfalvi püspöki széken ezen
időben Bobb János ült. A gör. kath. egy-
házba latin szertartásokat kezdett bevin-
ni, mi ellen sokan protestáltak. 1792-ben
már komoly ellenzék alakult a püspök
ellen, melynek feje Sinkay volt. Sem
Májor, sem Klein nem helyeselte a püs-
pök eljárását. Az ellenségeskedés a püs-
pök és Sinkay között napról-napra éle-
sebbé lett. Egy szóváltás alkalmával Sin-
kay így fenyegette a püspököt: „Én is
szerzője és vezére leszek a forradalomnak
és összeesküvőknek.“²⁾

¹⁾ A folyamodvány: *Suplex Libellus Valachorum Transilvaniae* stb. czím alatt megjelent 1791-ben Kolozsvárt és Jassiban. Éder J. C. kritikája; *«Suplex Libellus Valachorum Transilvaniae, jura tribus receptis Nationibus communia post liminio sibi adseri postulationum. Cum notis historico-criticis»* czímen látott napvilágot 1791-ben

²⁾ „Ego etiam ero dux et author rebellionis atque conjuratorum. Papiu II. Viața lui Sincal 19.

A torzsalkodásnak eredménye az lett,
hogy Sinkayt perbe fogták; börtönre ve-
tették. 1794. október havában hivatalától
felmentetett és helyét Tót Györggyel
töltötték be. A minden kereset nélkül
nyomorgó Sinkay egy ideig Balázsfalván
élt. 1796-ban Bécsbe ment, hogy ügyé-
ben a királynál panaszoljon. Ő ugyanis
nem közönséget akart háborítani az ál-
lami, tisztán a püspök ellen szövetkezett
nehány társával, megakarván buktatni
minden áron. Abban az időben azonban
a francia szellem és eszmék miatt min-
den szabadabb mondásban az összeeskü-
vés nyomát keresték. Mártinovic és tár-
sai 1784. aug. 16-án hasonló czélatokért
vértanu halált szenvedtek. Ezért Sinkay
helyzete is kritikus volt. Bécsből minden
eredmény nélkül tért vissza; szerencse
csillaga egészen letűnt; Wass Dániel gróf-
nál (Czegében) nyert nevelői alkalmazást,
Tamás, János és György mellé; egyut-
tal jószágfelügyelői teendőket is végzett.

A román nép történetének megírásán itt is állandóan dolgozott. Adatokat
gyűjtött, s mindenképen igyekezett mű-
vét tökéletesíteni.

1803-ban bevégezte működését a
Wass családnál s N.-Váradra ment, rég
jó emberéhez, Darabont Ignátzhoz, a k
abban az időben püspök volt. Itt kedves
baráti körbe jutott: Vulcan, Szilágyi J.,
Brán, Corneli, Vitéz, Farkas, Tertina ka-
nonokok, tanárok a püspök környezeté-
ben. Engel ezen időben dolgozott a két
román fejedelemség történetén. Érdekes
adatokat e kör szolgáltatott a tudós tör-
ténész számára.

Sinkay csak három hónapig tartó-
zkodott N.-Váradon. Itt írta volna meg
Elegiáját, a melyben élete viszontagságai-
ról emlékezik meg. Pestre ment, 1803. év
végén Budán találkozunk vele. Itt Kova-
chich és Katonával ismerkedett meg. Az
elsőről Sinkay „vir eruditissimus mihi que
amicissimus“ szókkal emlékezik meg. A
Széchény levéltárban Kovachichnak, Sin-
kay, de Engelnak is nagy szolgálatokat
tett. Ugy látszik az egyetemi nyomda
correctora lett; így írja alá magát egy

levelében, melyet Lipszky kapitányhoz intézett.

1805-ben Klein Sámuel Bobb püspök elől szintén Budára menekül s revisora lesz a nyomdának; itt 1806-ban Sinkay karjai között egy jobb életre szenderült.

1807-ben az azon évben megjelent budai kalendárium végén kinyomatja a Románok Történetét. 1808-ban Cronica-ját kezdik nyomtatni ama naptár függeléke gyanánt; ismeretlen okokból azonban az 1809-ki kalendáriumból a Cronica kimarad.

1809-ben Sinkayt ismét a Wass család körében látjuk annak abaujmegyei birtokán. Szándéka volt addig venni igénybe a grófi család nemes jószívűségét, a míg Cronica-ját teljesen befejezi. Nyughatatlan lelke azonban nem tudott helyt maradni. 1811. február havában elhagyja a grófi családot és N.-Váradra ment. Vulcan püspöknél szívesen látott vendég volt. Munkájában itt 1739. évig jutott. Erősen panaszol, hogy népének ellenségei (dusmanii neamului nostru) előle minden utat elzártak, a melyen adatokhoz juthatott volna a vallási unió történetének megírására.

1812-ben, mikor a szerencsés Major Péter Budán a románok történetére vonatkozó munkáját²⁾ kinyomatta, Sinkayt koldusbottal a kezében látjuk vándorolni N.-Váradról Erdélybe; hátán tarisnya, a melyben terjedelmes nagy munkáját s az arra vonatkozó adatokat czipelte. Balázsfalvára érve, nagy mozgalmat támasztott különösen a papnövédek között. A rongyos és minden földi jótól megfosztott Sinkayt a püspök asztalához hívták és ott igen merész dolgokat mondott Bobbnak és környezetének. Nem tudott kibétkülni sorsával. Erdélybe állítólag azért jött, hogy munkáját kinyomassa. A latin nyelven betejesztett Cronicáját a censored állítólag szavakkal utasította vissza:

¹⁾ •Holmi, illetlen és közönséges csendesség fellázasztására szolgáló szavakért. Papiu munkájában (91—104. l.) az egész vizsgálat látható.

²⁾ Maiorescu Titus e munkára nézve azt jegyzi meg, hogy plagium, Sinkay György munkájának plagiuma.

Opusigne; author patibulo dignus! A könyv tüze, szerzője karóra érdemes. Megcsalódott szívvel távozott el Erdélyből, ismét csak N.-Váradra Vulcan püspökhöz ment, a ki őt milder körülmény között szívesen látta.

1814-ben még látták Balázsfalván, aztán nyoma veszett. Barátfai, jó emberei megfogyatkoztak, kikre nézve modora türihetlenné vált. Kóborolt vialog egy helyről a másikra, de nyugtot nem talált sehoh. Ó, a ki széles ismeretkkel, látkörrel bírt, valami magas, püspöki méltóságra áhitozott. Ezért indított hadjáratot Bobb ellen. Célját el nem érte; mint kegyvesztett, elvészette az egyensúlyt, meghasonlott önmagával és az egész vialggal.

1816. nov. 2-án halt még a gróf Wass családnak Kassa melletti birtokán. Életének utolsó éveit hihetőleg a nemes grófi család körében töltötte.

Ilyen volt Sinkay György hányatott élete.

A míg élt, eszméit minden tartózkodás nélkül, fennhangon hirdette. Nyilatkozataiban merész és kiméletlen; felsőséget nem ismert s. magát a román nép legfelvilágosodottabb férfjának tartotta. Ezért volt annyi összeütközése püspökével és másokkal; ezért nem respektált és nem kimélt senkit; érezte szellemi felsőbbségét s az ezen szellemi felsőbbségnek megfelelő állást követelt volna magának.

Am ismerkedjünk meg most, Sinkay munkáival és az azokba lerakott eszméikkel.

Sikay politikai, társadalmi, vallás-egyházi, nemzetiségi eszméit Cronica-jában, nyelvészeti irányát pedig Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae című munkájában fejti ki. Ezekenkivül még igen sokat írt Sinkay.

Sinkay Cronicaja sok tekintetben kutforrásul szolgál. Adatait közvetlenül a levéltárakból gyűjtötte; felhasználta a tárgyra vonatkozó addigi összes kutföket. Egy egész könyvtárt tesz ki a munkák száma, melyek Sinkay előtt állottak.

A románok Cronicaja a 86-ik évvel kezdődik K. u. és végződik 1739-el. Lát-

hatólag szerzőnek alkalma nyílik minden fontosabb kérdést, mely addig a román nép életében felmerült, felölelni és tárgyalni. Nem szorítkozik csupán az erdélyi s illetőleg a magyarországi romá-

nak történetére, hanem az egész román nép eseményeit ismerteti évről-évre, le egészen 1739-ig.

(Vége köv.)

Moldován Gergely

A PRESZKURA.

A gör. szertartású papok és egyházzolgáknál igazán áll az irás azon mondása, hogy kik az oltárnál szolgálnak, az oltárnál éljenek; mert a hívektől semmi rendszeresített javadalmazással sem bírván, jövedelmeiket nagyobbrészt a hívek önkéntes ajándékozásaiból nyerik úgy a templomi, mint egyéb szertartásos ténykedéseikért. Ezen „spontaneá oblaták“ között legfőbb szerepet játszik a *preszkura*,¹⁾ vagyis azon áldozati kenyér, melyet a hívek a mise offertoriumakor az istentisztelet és papjaik javára fel szoktak ajánlani.

A preszkura, melynek súlya mintegy egynegyed font, igen szép fehér búza-kenyér, vagy kereszt, vagy pedig henger alakkal. Rajta rendszeren bizonyos szimbolikus jelvények láthatók, ép úgy, mint a katolikusok ostyáján J. H. S: (Jesus Hominum Salvator). A preszkura-jelek ezek: J. H. N. R. J. (Jesus Krisztus Nazarean Regale Jidovilor; Názárethi Jézus a zsidók királya.) Helyenként e betűk is szerepelnek: J. Chr. H. I. K. A (Jesus Kristus Nika = J. Krisztus a győző.)

A preszkurát csakis az ugynevezett *preszkuriczák* süthetik. Ezek oly hajlottabb koru asszonyok, kiknek csakis nős vagy férjes gyermekekkel szabad bírniok. Ilyeneknek hiányában más tisztos koru nő is süthet, fiatal özvegy azonban nem. Fő kellékük a tisztaság és erényesség, melynek feltűnhetésére évenként legalább négyszer kell nyilvánosan az Urvaesorához járulniok. Joguk gyakorlására szükségesek bizonyos peccsényomó alakú márvány jelvényezők, melyekkel a fenti symbolu-

mokat rá szokták nyomni a preszkura tésztájára. E szentelt tárgyakat hatalmuk jelvényeül a papoktól kapják.

A preszkuriczák, kik egyuttal elárusítók is, minden ünnepélyesebb istentisztelet alkalmával a templomban jelen lenn tartoznak, állván rendszeren a templomhajója azon részében, hol a bejárat van, hogy a hívek a templomba léptükkor a vásárt mindjárt magejthessék darabonként 3—4 krral. Az offertoriumkor ki-ki egy-két, sőt több darabbal is, vagy még megfelelő értékű pénzzel az áldozó paphoz járul, és ennek kezébe teszi le áldozatát.

E preszkura áldozatok számából nemcsak a hívek mennyiségére, hanem az anyagi jóllét — a vallásos buzgóság és az egyházzolgák évi jövedelmének is bizonyos fokozatúra lehet következtetni.

Vannak községek, hol csupán a preszkura-áldozatok nemcsak a mindennapi kenyeret adják az egyházzolgáknak, hanem megváltott értékükből még husra való is kijut.

Preszkura felajánlások rendszeren csak vasár- és ünnepnapokon, és oly napokon is szoktak történni, mikor a helyi viszonyok szerint a nép azon patronusait tiszteli, kiknek közbenjárása mellett várja Istennek áldását hármaira, mezei munkáira stb.

Hogy a tisztelt olvasó fogalmával bírjon, mily nagy szerepet játszik a preszkura a gr. szertartású egyház hivatalnokainak jövedelmi forrásai közt: a topánfalvi preszkuriczák adatai alapján ide jegyzek egy rövidke statisztikát.

Topánfalván mellőzve más havasi községeket — csak a disunitusoknál éven-

¹⁾ A szláv *proscura*-ból, pain bénit, szentelt kenyér.

ként el szokott fogyni 21,820 drb. preszkura. E számból karácsony hetére csik 600, a husvétváji napokra 1400, pünkösdre 800, virágvasárnapjára 500. Az ünnepnapok preszskuráinak száma egyenkint 150 — 400 váltakozik, miknek egyetemleges összege természetesen magasra rug, különösen ha tudjuk, hogy a gör. szertartásuaknak csak üldünnepeik száma egy évben 31-re megy. Ide járulnak még azon napok is, melyeket csak a nép kegyelete szokott ünnepekül tartani, miknek száma szinte jelentékeny.

A vasárnaponként felajánlani szokott preszskurák évi összege 7670, szóval egy egész év preszkura jövedelme az 1528 lelket számláló Topánfalván — csak hitközségről van szó — 21820 drb. Ezeknek értéke á 3 kr. = 654 frt 40 kr., mi úgy hiszem papi és kántori javadalmazásra ényeges forrásul tekinthető.

A preszkura mellékfajául tekinthető a *prinos*¹⁾ is. Ez olyszzerű kacsaringós „fonatos kalács,” milyent a sátoros ünnepek — különösen pedig husvét alkalmából Csikországiában is szoktak sütni édes anyáink. Ez az ugynevezett *kókonya*. Csak hogy míg a székely *kókonya* felszine a tojásfehérnye és szikjától fénylő és lángvörös, mint a hajnal, addig a román piros külseje sáppadt arezot mutat, és bele sem oly sárga és puha, mint a csikié, mert nem oly gyakor szitán eregetik lisztjét, és tojás meg vaj sínes annyi benne; de azért finom, izletes s különösen piritott szalonnával esupa guszthus alatozni belőle.

Ezt a *prinost* a vízkereszti keresztjáráskor szokták a papok kapni. Oly disunitus hitközség, mint Topánfalva is, vízkeresztkor mintegy 200 drbot szokott ajándékozni papjának, mi szintén jelentékeny összegű pénzt képvisel, mert egy darabnak ára 45—50 kr. Sokan e *prinost* pénzen váltják meg, a szegényebbek kendert adnak helyette, vagy pedig egy-két kanta (donyicza — 4 kupa) buzát.

¹⁾ *Prinos*, offrande, sacrifice, voue, immolation; többese: *prinoase*, prémices; ósláv: *prinosu*, oblatio primitiæ. Cihac. Dict. Elem. slaves 292 1 -- Fogadalmi ajándék.

Mindezek úgy osztatnak fel, hogy a kántorok ötödrészt, a papok pedig a többit kapják.

Az áldozati — kenyerekhez számítható még a „*cununa anulii*“ (év-koszoru). Ez egyes gazdagabb románoknak az egyházi személyek számára — különösen karácsonkor adni szokott ajándéka, melylyel az év minden egyes vasárnapjára egyszerre hozzák meg az áldozatot. Ezért *cununa anulii*, vagyis év-koszoru. Áll pedig 52 preszskurából, 52 apró színes viaszgyertyából és egy *prinosból*, hozzámellékelve egy öreg liter bort is.

Végül a preszkura egyik fajául tekinthető a *pasca* (több-*paștilo*) is. Ez szentelt kenyér és bor, melyet *húsvét reggelén* a hivek haza visznek, és mielőtt ezt nem vették magukhoz, más eledelhez nem nyulnak. Az ebben való részesülés bizonyos szertartással történik, midőn a család fő úgy szerepel, mint háznépének papja.

A családtagok legöregebb férfiu ugyan is kezébe véve a *pasca*-t tartalmazó poharat, ebből egy kalánkával nyujt nejjének, ki ezen üdvözléssel veszi magához: „*Cristos a inviat*“ mire férje válaszolja: „*Adeverat că a inviat*.“ (Feltámadt Krisztus — felelet: Igaz, hogy feltámadt). Ugyanily szertartással részelteti a nő is a férjét a pastileből, s végül a férj a többi családtagokat. Készítéséhez ajándékoznak 5 db. nagy *prinost*, 3 preszskurát és ezeknek megfelelő mennyiségű bort. Ha az ajándékozás nem egyes hívó valódi jótékonyágából történik, közadakozás útján gyűjtik össze a *pasca* alkotó elemeit.

A papnak a *pastile* megszentelése s általan husvétvájt faradozásaiért vagy egyesek áldozatkészsége, vagy azok hiányában a hívők egyeteme ajándékoz 16 frtot és egy szép fehér báránykát. (Agnus paschalis.) Ez szépen feleczizomázva a husvét napi istentisztelet alatt a hivek gyülekezete között szabadon járkül s szemléletileg irányítja a buzgók figyelmét azon Agnus Deire, ki mint bárány oly szelidség és türelemmel leve a megváltás nagy áldozatávi.

Mindezekből látható, hogy a román papság, különösen népes hitközségekben,

az életfentartás eszközeit csaknem a preszkura áldozatokból kapja; míg egyéb szükségleteit a stólak különböző nemeiből fedezi. De kivethető az is, hogy ha csökken a vallásos buzgóság, vagy emelkedik a szegénység fokmérője: kevesbednek a preszkurák is, mi az erdélyi s különösen a havasi román papság és egyházi férfiak jövedelmében érezhető csökkenést idéznek elő, ép úgy, mint Székelyföldön a kepe folytonos alább szállása.

Végezetül még azon kérdés merül fel, hogy miután a papok és kántorok annyi preszkurát háztájastól sem emészt-

hetnek fel: mi történik a maradékkal? Csinálnak belőle kétszersültet, mely szénaesinálás és általan mezei munkálkodáskor a papok napszamosainak kömény-, kaszás vagy turós levesbe aprítva igen izletes falatokkal szolgál; jó kávéval is. A nagyobb hitközségű papok a maradékból el is adnak, megtisztelésekép barátaik vagy előkelőbb hiveiknek is ajándékoznak, segítik a szegényeket is.

Balambér.

A BRANKOVÁN MONASZTERIA.

Augusztus 17-ike volt, tiszta nap-sugaras reggel, mikor Fogarásból négyen elindultunk a sokat emlegetett Brankován-féle monasztéria megnézésére. Fogarástól a monasztéria kocsin két és félóránnyira fekszik, mi azonban az utban négy óránál többet időztünk, mert megtekintettük az alsó-szombatfalvi állami ménest.

Az utban fekvő román községek: Bethlen, Dridiff, Voila és Alsó-Szombatfalva külső megtekintése nagyobb érdekel nem járt. Az építkezés mindenütt a szokásos szász stíl; utczára két nagy ablak mellett egy harmadik kicsiny. Az egyes udvarokból magas rudakon kiemelkedő felbokrétázott esóva-féle az utazókat arra figyelmezteti, hogy a házban eladó leány vagy falusi notabilitás, pap, bíró, vagy jegyző lakik. Alsó-Szombatfalvánál elhagytuk az állami utat s már letarolt szántóföldeken döcögős mezei utakon bukdácsoltunk tovább és tovább. A havasok lábánál le kellett szállnunk és mintegy félórai gyaloglás után — megerkeztünk a Monasztériához. Egy velünk haladó esóban utközben az öreg Brankovánról a következő legendát mesélte el.

„Brankován híres román fejedelem volt — sokat verekedett a törökökkel, a végek-végén a törökök legyőzték, elfog-

ták és Cziligrádon (Konstantinápolyban) lefejezték. Am de a törökök nem gondoltak avval, hogy Brankovánnak fiavan, ki ha megnő rajtuk atyja meggyilkoltatásáért bosszut fog állani. Halálra keresték tehát a Brankován fiut. Egy cigány dajka azonban megtudta, menten a koporsóba zárta, vizre csesztette, a viz elvitte a tengerig, a tenger hulláma Cziligrádig, a török császár palotájáig. Egy estve a török császár kitekintvén a palotájából három gyertyát látott lehulni az égből a tengerbe, de még ott is tovább égtek, világukat egy uszó koporsóra lövelvén. A császár a hajósokkal megvizsgáltatta a dolgot, a koporsóban egy élő gyermek szunnyadott; mellette egy papíron felírva a neve. A török császár így meggyőződván arról, hogy a Brankovának istene hatalmasabb az övénél, a gyermeknek megkegyelmezett s maradékai mai napig élnek ha meg nem haltak“.

Az érdekes legenda némileg összevág Brankován Constantin Havaselföldi vajda, szomorú történetével.

Brankován Constantin Havaselföldnek volt a fejedelme, 1689-től 1714-ig. Az orosz-török háború alatt irigyei: a Canlacuzenok és a Rakoviczák azzal vádolták Konstantinápolyban, hogy titok-

ban az oroszokkal tart, s hogy Braillát és más erődítéseket az orosz kezére játszotta át. Egy Musztafa novü török aga lett megbizva a vajda detronizálásával. titkos utasításul bizván, hogy a letett vajdát, egész családját, sőt rokonságát is elfogja és Konstantinápolyba vigye. A parancs végre lett hajtvva, Brankován Konstantin, nejével négy fiával egy unokájával, négy vejével, elfogatott és Konstantinápolyba vitték; elzáratták, a család összes vagyonát elkobozták.

Utódjainak István vajdának esel-szövényeitől a szerencsétlen Brankován család itt sem tudott nyugodtan élni. Nehány rokonát Stirbei Konstantint és Radu Dudeskut Konstantinápolyba küldötte azzal a megbizással, eszközölnök ki a Brankován család kiirtását, mért annak érdekében az országban összeesküvést forralnak.

1714 augusztus 15-én a sultán a tenger melletti Giali-kiósz elé vitette a Brankován családot, hol az apát és négy fiát lefejeztette. Az özvégyet és a többi rokonságot számüzette. A román történelem szintén megemlékezik a 4-ik Brankován fiuról, a ki dajkájának segítségével a törökök kezéből kimenekedett. A török császár különben a Brankován fiuknak az áttérés és halál között szabad választást engedett. A fiuk azonban inkább meghaltak, semhogy istenököt megtagadják.

Ezek a legendai és a történeti feljegyzések.

Bár a történelem feljegyezte, hogy Brankován Constantin sok monasteriát állított fel; a bukaresti Szent Györgyről elnevezett, várfalakkal körülvelt templomot is ő építette, a felső-szombatfalvi manasztériaának alapítása nem neki tulajdonítható. Ezen manasztéria 1756-ban készült el, tehát jóval később a konstantinápolyi szomorú eseménynél. A Brankovánok már a nemzeti fejedelmek alatt terjedelmes birtokokkal bírtak Fogarasban.

A monasztéria alapítása óta bucsújáró szent hegy volt, a melynek esodakutja állítólag vakokat, bénákat gyógyított. A szent hely felügyelete kezdetben kalugerekre volt bizva, a kik a közel fekvő

falvakban lakhattak, mert a monasztéria körül lakóházak nincsenek. Egy időn túl, a család kihaltával, a kaluger urak feleslegesnek tartották a monasteria gondozását, gondozásuk alá vették a reneteg vagyont, a mely hozzá tartozott. A templomot (az ő háza lévén) reá bizták az Istenre, ám gondozza ő s gondoskodjék ő az évi reperációkról.

A monasztéria valóságos műemkek. Ott fekszik a Cațaveiu aljában sűrű bokroktól körül övezve, hogy csak akkor bukkanik elő, mikor a látogató előtte van. A bokrok között gyönyörű pázsint foltok, kitünő nyughelyek az utazókra nézve, a kik epedve várják, hogy a szent helyhez megérkezzenek.

De minő látvány!

A monasztériától 6—7 ölnyre fekvő szent-kut viztelen, tele gazzal, kővel, forgácsal; a felette álló bokrok ágait azok, a kik a kut jótéteményeiben részesülnek, teleaggatták ronggyal, mintha mondoták volna: „Köszönöm jó kut a esodát, de vaknak a fapénz is elég!”

A monasztéria maga egészen kivi-rágott. Ki hinné, hogy a kőfal is hajtsón. Pedig úgy van. Az elszálló varjak, és a rigók elvetették a magot a monasztéria tetején ki is kelt. Most már 15—20 éves fenyő hirdeti a brassói görögség műizlését és egyszerűtetét; a különféle eserje, vad bodza és ördögborda erőt vett a jeles Brankovánok építményén.

Bennt pusztulás, romlás. Az idő már e század elején kezdhette beleverni vasfogát, vagy a mult század végén. Falái tele vannak a hallhatatlanok neveivel. Ezer meg ezer név. A legrégebb feljegyzés így szól:

„Andreas Sombori de Sombor 1812.”

A monasztéria belsőjét gyönyörű freskoit le nem irom. A ki arra vetődik, ne mulassza megnézni a vadregényes helyen emelkedő szép monasztériát.

Délután 3 órakor az erdőszlak udvarán elfogyasztottuk ebédünket, a melynek kitünő izt adott a festői vadregényes táj, az ozondus levegő és a kristály tiszta víz és ezzel visszatértünk Fogarasba.

Moldován Gergely.

JO ÉJT.

(Elbeszélés.)

Irta: Duilhu Zamfirescu.

Miután az öreggel elvégezte a beszélgetést, fölkel és távozott, jelt adván az elnöknek, hogy kövess. Mindketten a még egyetlen ott levő szobába mentek át. A szobát török szokás szerint csillár világította. A szoba hátsó részében kis nyílt kályha, melynek csöve közvetlen kifelé irányul, a cső mellett néhány faállványon néhány kávé-findzsa. A tűz előtt két kis alacsony vánkos egymás mellett, melyekre kényelmesen ellehetett helyezkedni s azonnal egy kerevet. A falak somfa héjjal és galyakkal voltak elborítva, melyek zárda levegőt árasztottak a szobában.

Mihelyt beléptek a szobába Aise összevonta az ablakfüggönyöket és az elnök hozzá lépve, mondá neki törökül:

Ghinzul sin!

Teşechiur iderim Effendim, felelé Aise, s az elnök a leány kezét megfogván, melyen fekvő szemével és ésbódító zavarral tekintett reá.

Ghinzulsin, ismétlé még egyszer s megkísérlé megcsókolni s csak kezét csókolá meg, melylyel saját száját betömte, ezután még akart neki valamit mondani: de mit? Egy szót sem tudott törökül.

Ghinzul sin sevejhelin, mondá . . . ismét és aztán románul tört ki: „milyen szép vagy te, szedte vedte . . . szeretlek, na!”

És elkezdé csókolni haját, kezét, nyakát, mint valami örült. Aise küzdött egy darabig, de végre a fáradtság és gyönyör meglágyítá mint a meleg a viaszt, az elnök ölen keblére borult s aztán lerogyott.

Nagyon messze volt az igaz kalauztól . . . a józan észről és ez őt önkéntelen a női szenvedélyek örvényébe sodorta, melyek felgerjedtek benne, minthogy a vágyakozás táplálta . . . s mert ifju vala.

Ekkor az elnök hozzá lépett és újból csókolni kezdé, a nélkül, hogy tudta volna, hogy mit eselekszik, megittasodván az illattól, melyet a rózsaoaj terjesztett, a melylyel Aise öltönye bevolt hintve.

S halkan nevén szólítá, hogy hozzá közelebb juthasson; arcát, haját simogatta . . . de Aise nem ébredt föl. Emiatt aggódva, fölkel mellőle. Semmit sem szólt, de a mór, a mint rátekinített, a mint kezét szorongatá, valóságos ifjusági kincs-halmaz, önmagáról való megfélelkezés volt, a mi odáig is mehetett volna, hogy életétől is megváljék ebben a perczben.

Allah, susogá Aise sohajtva, szemeit égre emelte.

Néhány percz múlva a görögnő hozzájuk jött és figyelmeztette, hogy kissé sokáig mulattak. Aise az öregnő jelenlétében tüstént felkelt.

Az elnök felkérte a görög nőt, hogy mondjon Aise-nek mindenféle szép szavakat, a mik csak eszébe jutnak. Aise nem szólt semmit, csak ott állott a sárga falhoz támaszkodva, mint valami viasz-faklya, midőn azonban az elnök kiment, a következő szavakat küldé utána, csaknem sirva:

Allaha isimarladim . . .

És ismét a kerevetre bukott arcczal lefelé sirva.

Az elnök alig ejtett ki ennyit:

Jó éjt . . . (Nőpte buna.)

II.

Minthogy azonban ebben az életben mindannyian, ifjak és vének, tárgyak ugyanazon tengely t. i. a szenvedés tengelye körül forognak, s minthogy minden szempilla alatt, mely bezárul, hogy az ajkakat mosolyra segítse, egy-egy könyesepp: a boldogság rezeg, Aise ajtóján kopogtatva, csak azért jött el hozzá, az elnök, hogy megcsalja, a mit rendesen mindig tenni szokott.

Ugy tetszik, hogy életünk körülményeinek eseménydus láncolatában oly törvény uralkodik, a mely némely a sötétségből kiemelkedett választott léleknek

vágyaira emelkedik s mint valami féreg rája és kalandjaival a közönséges élet színvonalába juttatja.

Aise olyan lény volt, a kit a természet némileg a jövő számára alakított, mert beléje a Kádi ötödik, hatodik nemzedéke gyermekének adományait rakta le.

Szüleinek szokásaiban élve, a nélkül, hogy egyébre gondolt volna, mint az ő egyszerűsége tanácsolta, szobája négy fala közé zárva, egyetlen hübarát-néja: *a magánnyal társalgott*, olyan egészségnak örvende, mely idegeinek tulajdonát nem engedett felette; tiszta arccal, kerek vonásokkal, melyek valahányszor a tükörbe tekintett, öszhangzatos benyomást mutattak. Aise úgy nőtt, mint a tói virág, fehérén, egyedül a tó eszöndes tükrén lelkével a mindennapiasság fölé emelkedve, épen annyira, mint a szelid virág felül emelkedik levelein.

Néhány évet, mig kisebb volt, Cöstanzában egy nagynénjénél töltött. Itt a tiszta tenger mintha valami állandó nyugalmat árasztott volna szívébe és valami határtalan vágyat, nagyobb, mint az eszmény tenger, a dühös tenger pedig valami elhatározást; hogy az életnek félelem nélkül egyenesen szeme közé nézzen, szilárd jellemmel a kinzó körülmények között és a veszélynek szeretetével.

Eddig semmi sem fordult elé életében olyan, a mi szép napjait beárnyalta volna. Legfeltűnőbb hajlamot a magány-iránt érzett s ebből oly hős szemlélődés fejlődött ki, mely egyenesen az ég feladványával szállott szembe, megakarván fejteni, hogy pl. a Gönczöl-szekere minden este feje fölött állott, a fias tyúk pedig keletre, vagy hogy miért van néha a holdnak olyan színe, mint ha lelkesedni bírna? Azonban semmi kinzó gyötrellem nem vegyült ebbe az életbe.

Mióta azonban az elnök közelebb az ő életébe elegyedett, lelke megszűnt a kultárgyak iránt lelkesedni s egyenesen önmagára irányult. Első találkozásuk után álmatlan kezdett lenni. Különböző tárgyakról kezdett ábrándozni, melyeket elméjével fel nem fogott s melyek alatt most szenvedett. Midőn felkelt, eszébe ju-

tottak ábrándjai, mint olyanok, a melyeket valaha neki valamikor elbeszélte, melyeket elfeledett volt, de a melyek neki olyan kedvesek voltak. Ki fogta azokat neki mondani? . . . Nappal nyugtalan-kodni kezdett. Vak nagynéje, mint annak előtte is, az orosz-török háborúról kezdett neki beszélni, de ő többé már nem esodálkozott és nem is haragudott, midőn az öregnő Zabalkánszki Diebieshez érkezett. Az öreg akkor elhallgatott és kérdezé:

Aise. alszol-e?

Nem alszom, mondá.

Az öreg ismét beszélni kezdett, ő pedig ismét ábrándjaiba mélyedett.

Ha a szerelem nem lopná el lassan-lassan minden erőnket, hogy öntudatlanul is egy pontra szegézzük szemeinket: arra a kit szeretünk, az ember igen sokszor némi önuralommal, már a kezdetnél megállana. Azonban mind az a mit a szerelem bennünk szül: *viszsuqárzás*; mind az a mit általa érezünk önkénytelenül öntudatunk előtt rohan el, és minél tovább vagyunk attól, a kit szeretünk, annál inkább érezzük, hogy az magához vonz.

Hitte volna valaha Aise anyja, midőn őt bölesőjében esendesen ringatta, hogy ennek sorsa az elnök sorsával leendő összekötve?

Az egyik Andrinapoly kertjeiben a rózsák hazájában, a másik a Dimboviczpartján születve, úgy gondolhatnók, hogy soha sem fognak találkozni. És mind e mellett a véletlen mind a kettőt ugyanazon hely felé vonzotta, a szerelem pedig egyiket a másikhoz közelítette. Mennél távolabb volt Aise az elnöktől és megfordítva és minél kevésbé hasonlítottak lelkeik egymáshoz, annál inkább vonatott Aise, az elnökhöz.

Mert valóban az elnök egyáltalán nem hasonlított Aise-hez. Ő a mint eddig láthattuk, teljesen földi ember volt, sem nagyon vidám, sem nagyon szomorú, szelid, midőn nem volt miért rossz legyen néha költői, prózai és legtöbbszörre gunyolódó, udvarolva minden nőnek és mindenek felett szeretett jól élni.

Midőn Aisetől eltávozott, az Aise

által felidézett heve lehült s alig érkezett a Kádi kapujáig, már arról gondolkodott, hogyan beszélje el bukaresti barátainak ezt az új és csudás győzedelmet, melyet a nők felett kivivott.

A következő napokon, megkísérelte hogy még megláthassa, mert tetszett neki Aise, de a Kádi visszatért a halászatból s a dolog már nehezebben ment. Eltelt közbe egy péntek (a törökök vasárnapja. Fordító) és nem távozott: ismét eltelt még egy és még sem távozott. És aztán ha őszintén bevallotta bűncit, hát bizony félt is. Midőn később elgondolta, hogy miképpen jutott Aisehez, mintha önmagát kárhoztatta volna azon veszély miatt, a melynek magát kitette.

Künn hideg kezdett lenni. Eszébe sem jutott, hogy most már a padlásra felmenjen. Ki a manó marad most künn, mondá magában.

Aise pedig csak nem egész nap künn volt a tornácson a szél zugása közepe, remélvén, hogy hátha az elnöknek kedve kerekedik őt meglátni s akkor ő ne himezgessen a szobában. Széles arany fonattal himzett bundáját most mindennap felöltötte s mint vaiami nagy urnő ügyelt rá, néhány szép félhold alakú rózsát készíttetve, de mintha kezei mindig vérfoltokkal lettek volna megtelve . . .

Bizalommal várta az elnököt. Szívében valami irt érzett, a mi mintha azt mondotta volna, hogy az elnök egy más nemzetséghez tartozik: a kik ott egymást szeretik, de ő annyira szerette az elnököt hogy önmagára neheztelt, midőn ilyenmire gondolt és akkor mintegy boesánatot kérve tőle, minden erejét a rá való emlékezésre összpontosította s mihelyt képzeletében megpillantotta, hozzá ugrott és megésókolta, mialatt arca az örömtől és jóságtól sugárzott . . .

Igy teltek Aise napjai a tervezett várakozás-, és magányban.

A tél teljesen beállott, a hó az egész láthatárt beborította. A Duna halomszámra hozta a jégtorlatokat és Tulesa alá gyűjtötte, a hol meg is kezdett állani. A magas sziklák ott meredtek a parton, ha-

talmas jégdarabok csapódtak hozzájuk, melyeket kemény esattanással törtek apró darabokra. A vizen már semmi sem élt. A nagy Duna jó messzire mozgó jégveremmé változott, a mely rosszul esett a tekintetnek.

Aise nem jött többé ki a házból. A mángál egész napon át égett mellette, kerekre alakítva arczáját, ujjait pedig egy harmonia billentyűin jártatá, melyet fivére Brailából hozott neki, próbálgatá bizonyos csudalatos és néha kellemes hangokat kiesalni. Midőn e hangszert meguntá, a kerevetre veté magát, a tüzet félig, mint valami tigris körülfigván, ábrándozni kezdett.

Aise megfogyott s megváltozott.

Főleg néhány nap óta, midőn meghallotta, hogy az elnök eltávozik, egészen megfásult.

Az elnök valóban elment. Dobrudzsa réá nevezve száműzés-hely volt, honnan mindig megmenekülni kezdett. A Kádi leányával való összeköttetése vagy jobban mondva találkozása nem volt olyan természetű, hogy a legelső alkalommal el ne távozzék s valóban mihelyt a miniszter sürgönyét vette, készen állott az elindulásra.

Oly városban minő Hirsova, két óra alatt az egész világ tudta, hogy az elnök eltávozik. A görögnő, a kivél Aisehez ment volt, szintén megtudta azt és tüstént a leányhoz szaladott, hogy neki hírül vigye.

Mintegy január hó kezdetén a postaszán kirepült Hirsovából, kilenczóra körül Garlies, Daen, Ujfalu és Facsinon át haladván, hogy Geesetre érjen, a hol, a Dunán át Brailába érkezik a folyam balpartjára. A hold föltűnt a keleti határon, a hó fényére fúrasztó világot árasztva, a mely minden tárgy mellett hosszú nehézkés árnyat terjesztett. A terjes rónán csak a szélmalmost lehetett megpillantani a város körül, melyek úgy tüntek fel, mintha a föld fehér takarójából mint valmi éji kísértetek, nyujtogatván hatalmas karjaikat, hogy a hold előtt leboruljanak.

A postaszánon négyen voltak, a kocsis, az őr, a vezető és az elnök.

Épen kiérkeztek a városból, midőn a ködben két árny tűnt elő, melyek intettek a kocsisnak, hogy álljon meg. Ez engedelmeskedett.

Az árnyak két nő volt. Az egyik kissé távolabb maradt, a másik az elnökhöz közeledett s valamit halkán mondott neki. Az elnök tüstént leugrott és a másikhoz indult.

Aise és a görögnő voltak.

Csak egy sálba burkolva, lábain papucsos, már közel egy óra óta reszketett a hóban, várakozván a szánra, hogy az elnököt még egyszer láthassa. Csak anynyit akart és ismétlé számtalanszor a görögnőnek, hogy mondja meg ezt neki s hogy nem merészelt volna másképp meg-

állítani az uton, ha nem tudta volna, hogy örökre elmegy.

Ezeket mondván, tetőtől talpig reszketett a hideg és a félelem miatt . . .

Az elnök megsajnálta és bundáját, mely rajta volt, kitárván, magához vonta, betakarva, elrejtve őt egészen bundája alá.

Igy állott vele néhány perczig. Anynyira az elnökhöz tapadt fejével, keblével, egész lényével, mintha nem is akar volna tőle megválni. Elvégre is el kellett indulni.

Kérte a görögnőt, mondaná meg neki hogy minden áron vissza fog még térni és sok más egyebet . . .

Egy eső és elváltak. Azonban midőn az elnök távozott, úgy tetszett neki mintha azt a két román szót hallaná, melyeket halkán és félénken ejtett ki Aise

Jó éjt! Nópte buna!

Ford. Koós Ferencz.

DALOK.

(Vulkán Józseftől)

I.

Szeretlek, mert olyan szép vagy,
Mint álmaim tündére
S olyan kedves, hogy méltó vagy
Az angyalok nevére.

Szeretlek, hisz oly szelid vagy,
Mint a gerle, oly szelid . . .
Mosolygásod meggyógyítja
Szívem sajnó sebeit.

Szeretlek, hisz oly édes vagy,
Mint az égi érzelem.
Mennybe ragadsz . . . Szeretlek s te
Együtt érzesz ön velem.

Szeretlek és mindörökre
Lángolón szeretlek én:
Te tettél legboldogabbá
Engemet a földtekén.

II.

A mióta férj vagyok,
Fölöttem más nap ragyog.

A falu szép lányinak
Gyöngye voltam még minap;
Rozsmarinszál voltam én
Lányok fehér kebelén;
Most van nekem virágom
S ez mindenem, világom.

A mióta férj vagyok
Fölöttem más nap ragyog.
Nap sugara voltam én:
Sok virágot ért a fény
S holdsugár, melynél a nő
Ábrándokat fonva szó;
Most a konyha tüzekön'
Csak is egyért égok én.

A mióta férj vagyok
Fölöttem más nap ragyog.
Tul a sziklahegy ködön,
Mint a sas emelkedém,
S mint a villám, hirtelen
Ott valék, a völgybe' lenn.
Fecske vagyok immáron:
Fészkenben ül a párom.

A mióta férj vagyok,
Fölöttem más nap ragyog;
Gyors, miként az értelem,
Még a szél sem ért velem.
Rab vagyok ma lánczokon

S hogy vehessem ezt zokon?
Vékony a láncz szerelén:
A to lánczod — szerelóm!

Ford. *Márki Sándor.*

SZENT ANDRÁS ÉJJELE.

— Alexandri Vazultól. —

Borzasztó zaj verő föl a mezőt!
Kisértetek seroge összejött
Pusztán hagyván a néma temetőt.

Oh, ti keresztény emberek
Mentő keresztet vessetek,
Mert Szent András ez éjjele
Kisértettel, rémmel tele.

Bömbölve bűg a száguldó vihar,
Erős tölgyet tövestől kiesavar,
Éget-földet vak északa takar.

Bolyong a sápadt holdvilág
A barna fellegeken át,
Mint a hajó, melyet a hab
Dühöbe jobbra-balra csap.

Éber baglyok fészükbe búnak el,
Éles hangjuk, hangzik gyakorta fel,
Mire az orkán bőszerűen felel.

A holdra nyílnak ordasok,
Szemük mint tüzgolyó forog.
Zajong a sík, nyög a mező
S a sátán is tűnik elő.

Hah, a gonosz ott látszik a hegyen,
A mint zöld fényű lángok közt megyen,
De most egy villámon jó hirtelen.

Utánna szellem, árnyasereg,
Váltott, lidérez, kisértetek,
Utonjárók, táltos lovak
Egész felhőt alkottanak.

Áll egy torony, keresztje rég oda,
Reá röpülve jó sátán maga
És a rozzant torony meginoga.

Az orkán árja egyre fű,
A rémek tánca iszonyu.

Éjjél kong... hangzik rémesen...
— Dicsértessél nagy istenem!

A szellemek hada sűrűbb leszén,
Dalolva tánczot roznak szüntelen
A szent torony körül s a tereken.
Fönn, a bolyongó hold körül
Sok felleg összetömörül,
Széles füzért alkottanak
S körötte akként forgnak.

Ti, kiknek bünszenyétől lolke ment,
Kiknek más boldogsága, üdve szent,
Nők, gyermekek, kik kéritek a mennyt,
És ti keresztény emberek,
Mentő keresztet vessetek,
Mert Szent András éjjele
Kisértettel, rémmel tele!

Sírfára, im minden kisértetet
A zugó orkán árja letepert
Által járván a temetőhelyet.
A szél tombolva fű, sívit,
Ezek pedig sirukra, itt
Fáradtan letelepszonok
S beszélgetésbe kezdenek.

Az első így beszél: »Éltemben én
A vigalmat s könyört nem ismerém
S az emberek jogait elvovém
Elvettem a csekély kenyért
Egy árvától és a szegényt
Elhagytam veszni hűtlenül.
— Én voltam oka egyedül!«

„A világon — szól most a második, —
Uralkodám távol határokig,

Nevemtől félt a földön mindonik.
 Sovár vágygyal fosztogatám
 Türelmes népem és hazám.
 Karom egy népet tönkre lott.
 — Oh, mily véres vala e tett.“

A harmadik: »Honomban én valék
 Vérszívó vad, folyton vért szomjazók,
 Nem ismerém soha e szót — elég.
 Hazámnak tettem egyre kárt
 Ezért fogadtam drága árt;

Adott az ellon gazdagon,
 Midőn *bilincsbe* volt a hon!»

— »Átok reátok, el, kegyetlenek,
 Örökre átok sujtson bennetok!»
 Egy égi hang kiáltja ezeket.

Nyomban a sir olnyolte mind . . .
 A temető esüendes megint;
 Szent lángtól a haragos ég
 Körös-körül ragyogva ég!

Fordította: Dr. Alexics György.

AZ OLÁHOK TÖRTÉNETE.

(Irtá: Hunfalvy Pál, Budapest, 1891. I. II. kötet. A m. tudományos akadémia könyvkiadó-vállalatában a 18. 19. kötet.)

A könyvhöz dr. Réthy László irt előszót, a melyben a kérdés irodalmával s a könyv tartalmának rövid ismertetésével foglalkozik.

Hunfalvy munkájának iránya, adatai, egyes részletei a kérdéssel foglalkozók előtt, a tudós szerző különféle tanulmányaiból ismeretesek már. A két kötetben azok egy szerves egészsze vannak összeforrasztva, mi által az oláhság egész története tűnik elő, a legrégebb időktől fogva Vitéz Mihálynak majdnem haláláig. A mű megbecsülhetetlen adathalmaz, mely az oláh eredetűség kérdését a talányok sorából kiemelvén, azt biztos alapokra fekteti.

Hunfalvy irányát, elveit ismerjük. Ő a Rossler által megjelölt úton halad s bámulatos eredményekre jut; ezeket az eredményeket többé ignorálni nem lehet.

Tudjuk, hogy a román eredetűség kérdésében két nézet vivott eddig egymással kemény harcot. Az egyik nézet szerint az oláh nép és rvelv dácziai eredetű, a másik nézet ezzel ellenkezőleg a balkáni eredetűséget vitatta. Az első nézet Anonymus, Kézai munkáiból volt merítve, a kik a honfoglalás leírásaiban az oláhokról is, mint jelenlevő népről emlékeztek meg; Bonfinius ezen oláhokat

egyenesen a rómaiak utódainak nevezi. Ez a nézet köztudattá érlelődött a románságnál. A román krónikások, minő Costin Miron, e nézetet tovább és tovább adták, Sinkai Györgyig, a ki aztán Cronica Românilor ezimű, valamint más munkáiban, azt hivatott apostolként hirdette. A román történetírók a Sinkai György-féle álláspont mellett kardoskodnak ma is. Ennek az iskolának a hívei a magyar krónikások leírásait készpónz gyanánt veszik, állításuk bebizonyítására más kézzel fogható bizonyítékot felhozni azonban sem a nyelvből, sem az ország történetéből, sem annak ethnographiájából nem tudnak.

A dácziai eredetűségben már Thunmann (1774.) kezdett kételkedni; azóta többen és többen foglalkozván a nyelvvel, a múlttal, megalakult a másik iskola, a mely a balkáni eredetűséget irta fel zászlójára. A mit Thunmann csak sejtett, mikor felfedezte a maczedoni olákokat, 1871-ben Rossler a balkáni eredetűséget már igazságként állítja fel, Hunfalvy pedig annak az igazságnak adathalmazával megadja a megdönthetetlen fundamentumot.

Hunfalvy egész tövékonyságát ennek az igazságnak az igazolására fordítja. Figyelmét semmiféle apróságok ki

nem kerülük: a mi más előtt értéktelen, az ő tudásánál fogva az általa felrakott épületben szilárd kő gyanúnt mutatkozik. A részletek, melyekből az egész alkotmány készült, bámulatos szorgalommal vannak összegyűjtve, nagy tudás és kritika által meglátolva, egybeforrasztva.

Hunfalvy első kötetében mindennek előtt a balkáni félsziget népességi, földrajzi állapotával foglalkozik a római uralkodás előtt. Herodotos, Strabón, úgy a latin írók erre vonatkozó feljegyzéseit hangya szorgalommal gyűjti és önti össze. Részletesebben foglalkozik a balkáni félszigettel, mikor az már a rómaiak uralkodása alá kerül és mikor az az uralom a Dunántuli részekre, Dákia-ra is kiterjed (107—257.) Világos képét kapjuk Ptolemeus s más hitelt érdemlő írók tanúságai után az akkori Dákia földrajzi képének, megismerjük a népességi viszonyokat, a dák kulturát s a harezokat a római nép és dákok között; a Traján után következő császárok alatti állapotokat, míg Aurelián a gótok elől legióival, gyarmataival ismét átvonul a Dunán s a balkáni félsziget a római birodalom székévé válik. Pannonia és Dákia sorsa a gótok és a hunok alatt a magyarok megszállásáig híven van visszatükrözve Hunfalvy munkájában; ezt a megszállást, úgy a székelyek eredetiségét a magyar krónikások megfelelő helyeinek éles bírálata után más alapokra fekteti; természetes, hogy az oláhok ügye hasonló sorban részesül.

Az oláhok tulajdonképpeni története a 262. lapon kezdődik. Itt kezdi tárgyalni Hunfalvy az oláh nyelv keletkezését, mikor a Balkánban I. Justinian (526—555.) a támadó új román nyelvnek első nyomaira akad Prokopius felsorolja az I. Justinian által emelt és helyreállított várakat a Duna jobb partján, hogy birodalmát a gót, hun és más barbár népek becsapásaitól biztosítsa. Ezekben a helynevekben mutatkozik az új román nyelv első nyoma. Ilyen Skepte-časas (semp-teccasas), Castello-novo, Lupo-fontana stb. Theophares és Theophylaktos Simo-

katta-nál a román nyelv egy kidomborodóbb emlékével találkozunk már. Mindkét író egy 579 ki. esemény leírását adja. Ebben az esztendőben ugyanis az avar khagán (Baján) Konstantinápolyt is megrettent. Annak háta megett Komentiolos római vezér a Haemusból kiindulván, Kolvo-munti és Lividurgo felé tart. A nap leáldozván, fényes holdvilágon, esendesen haladnak. Egy teherhordó állat hátáról lecsuszott terhet maga után hurozolja a földön, mit vezetője nem vett észre. Az utána következő ember felakarván szólítani társát, hogy igazítsa meg a terhet, a lakosok nyelvén kiált rá: torna, torna, fratre. A hangos szót a többiek is meghallván és ismételvén, visszafutásra ösztönzik egymást és így a khagán nagy veszedelemtől menekül meg.

Látjuk tehát, hogy a hatodik százban Krisztus után a balkáni félszigeten egy új román nyelv van forgalomban, a melyet a bizanti írók munkáikban hazai lakosok nyelvének neveznek, a mi kétségtelenül a román, — de a népnek nevét sem Prokopius, sem Theophanus, vagy Theophylaktos nem tartotta fön, sőt még Konstantinos Porphyrogenotos, a ki 950. táján birodalma tartományait leírja, az új nép-elemet nem nevezi meg.

A blach, vlach új nép-név csak 976-ban hallatszik először, — Kedrenos író említi, hogy négy bolgár atyafi-testvér: Dávid, Mózes, Aron és Sámuel II. Basilios ellen fellázadván, Dávidot a Kastoria és Prespa közötti úton járó blachok (oláhok) ölték meg a „Széptölgyek“ nevű helyen. Ugyancsak ebben az időben történt, hogy Basilios császár 1018. táján támadásait a bolgárság szíve ellen intézvé, Sámuel bolgár fejedelem a főutat Kimpulongu és Kleidion között erődítésekkel és gyepekkel teszi járhatatlanná. A Kimpu-longu (Hosszumező, Langenfeld) volna az első román helynév, a melyet az irodalom ismer.

Ezen időtől fogva a balkáni blachokról gyakori említések tétetnek. Ugyanaz a Basilios császár 1018-ban a bolgár hatalmat megsemmisíti s a bizanti birodalmat a Dunáig terjeszti ki. Természetes,

uj szervezés következik, mi által 1020-ban a bolgár egyház jogait megerősíti és egész Bulgáriának oláhjait az ohridai érsek alá rendelé. A blachok egyre jobban és jobban bontakoznak ki az ismeretlenség homályából; kiderül, hogy ezen Basilios idejében nemesak Bulgáriában, hanem a Pindos hegységén és Hellasban is oláhok tanyáznak. Basilios császár ugyanis Kekaumenos Nikoliczát Hellas kormányzójává és az ottani oláhok igazgatójává teszi. Ennek a kormányzónak egyik unokája 1071-ből a következő tudósítást hagyta hátra:

„Pleres folyó egy tágas völgyben az oláhok között foly el, azokat két részre osztván. Nektek és utódaitoknak irom ezt: Az oláhok nemzetsége megromlott és hitetlen; se az istenhez, se a császárhoz, se saját feleihez nem hű... Az oláhok gyávák, nyulszívűek, de gyávaságból szemtelenek, azért tanácslom nektek, ne higgyetek nekik.“ A kormányzó Nikolicza, mint a név is mutatja, blach volt, hogy mennyiben volt alapos jellemzés ez saját atyafiairól, tudni nem lehet.

Tudeliai Benjamin (1159—1173.) Palesztinába utazván, Thessaliát Nagy-Vlachianak, Aetoliát és Akarnaniát Kis-Vlachianak, Epirust Felső-Vlachianak nevezi.

A mig tehát a Balkánban a 6-ik százdtól megkapjuk az oláh nép nyomait, a nyelvet, az országot stb., addig 1222-ig Magyarországon semmiféle feljegyzés nem tanúsítja az oláhoknak jelenlétét. II. András magyar királynak 1222-ki oklevelében vannak az oláhok először megnevezve, melyben a király megengedi a német lovagoknak, hogy a Maroson és az Olton hajóikkal sőt szállítsanak, nem tartozván semmiféle adót, vámot fizetni, akár a székelyek, akár az *oláhok* földén menvén keresztül. Hunfalvy adja Erdély földrajzi képét az Árpádházi királyok alatt, az okmányokból azt magyarnak találja s oláh telepedésre csak Kertz vára vidékén talál. Részletesen foglalkozik a tatárdúlás (1241.) utáni erdélyi állapotokkal; Rogeriust, a ki Erdélyen keresztül menekült vissza a tatár fogságból, — s oláhot nem említ, nyomon követi. A bevándorlás azon-

ban a tatárdúlás után nagyobb mérvet ölt.

III. András 1293. évbéli oklevelében az oláhokról így emlékezik meg:

„... azt határoztuk, hogy valamennyi oláh, bárkinek a birtokán legyenek is, a mi királyi székes birtokunkra vitessenek vissza, s a visszamenni vonatkozókat erőhatalommal is kényszerítsék rá. Minthogy azonban nagybátyánk, néhai László király megengedte a gyulafehérvári káptalannak, hogy hatvan oláh háznépet telepíthessen Fylesd és Enuó birtokaira s azokról semmi királyi adó ne szedessék... meghagyván minden adószedőinknek, hogy a káptalannak hatvan számig menő oláhjaitól se ötvenedet, se tizedet, se egyéb adót ne követeljenek.“ Ez arra vall, hogy a betelepülő oláhok a királyok tulajdonai voltak, a kikkel szabadon rendelkezhetett.

Már az első kötetben foglalkozik Hunfalvy a *Radu Negru*, Oláhország állítólagos megalapítójának alakjával, történetével, az egész erre vonatkozó román históriát mesének jelenti ki Az 1-ső kötet I. Lajos király idejének leírásával ér véget.

A II-ik kötetben a román fejedelemségek megalakulását tárgyalja Hunfalvy. Kimutatja, hogy a XV-ik évszázad közepén az oláh nép Erdélyben és Magyarországon éjszaki és keleti részeiben két osztályra osztatott: *közoláhokra* és *kenézekre* (vajdákra). A kenézek, sok példából látható, az oláh telepítések eszközlői voltak. Népszerűsre, új falvak benépesítésére vállalkozván, ők a szerzett népnek bírái is valának. A népszerűzés fáradságáért, valamint a többi köteleességek teljesítéséért a kenéz az uraságtól telket, malmot s egyéb haszonvételt kapott, alattvaló oláhjaitól pedig kis jövedelmet is húzott. I. Lajos király rendelete szerint a kenéznek katolikusként kellett lenni, különben elveszti a kenézséget. A kenézek nemességgel ajándékoztattak. Ilyen családból származott Hunyadi János is.

Az oláh népnek főéletmódja az erdők irtásain a juhtartás volt, a melytől az *ötvened*, vagyis minden száz juhtól *kettő* járt adó fejében a fiskusnak. Ezen

adón kívül pénzbeli adó, valamint a királyi várakban teendő különböző szolgáltatást is követeltetett az oláhoktól. Az oklevelek tanúsága szerint királyi adó-rovók (dicatores) feljárták évenként az oláh falvakat az ötvened kiróvása végett, melyet természet szerint a juh-ellés után, rendszeren Szent-György napjakor adának meg. Az adót, bármilyen volt is a kenéz, vagy a vajda mint kenéz, szedé és szolgáltatá be a fiscusnak, többnyire a város porkoláb-jainak. A földesurak tizedet, borból kilenczedet fizetett.

Hunfalvy számos adattal mutatja ki az oláhság folytonos bévándorlását Erdély felé a rávonatkozó királyi, majd erdélyi fejedelmi intézkedésekkel egyetemben; a két román fejedelemség függőségét a magyar koronától, a román historikusok számos tévedését a román fejedelemségek történetét illetőleg.

A román nyelv eredetiségét magából a nyelvből vett bizonyítékokkal állapítja meg. Kétségtelenné teszi, hogy az oláh nyelv a Balkán-félszigeten alakult. Oly befolyásokat mutat ki az *artikulust*, a *számvevőket* és némely hangtani dolgokat illetőleg, a melyeket az oláh nép és nyelv csak a Balkán félszigeten szívhatótt fel az albánoktól, míg más oldalról a nyelvben semmiféle oly jelenségre nem akad, a mi a dácziai eredetiséget igazolhatná.

Az adatokban annyira gazdag, tömör munkát részletesen ismertetni, lehetetlen csak éppen főbb vonásait érintettük. Kétség-telen, a munka páratlan forrástanulmányok alapján készült s a román eredetiség kérdését a megoldás stádiumába vezette.

Moldován Gergely.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VARGA KATALIN ELFOGATÁSA.

Közlöm az érdekes jelentést, a melyet Ságuna András püspök-helyettes Teleki Józsefhez, erdélyi gubernatorhoz intézett Varga Katalin elfogatásáról.

*
„Nagyméltóságos Gróf, Császári királyi valóságos Belső Titkos Tanácsos, 's Fő Kormányzó ur, Kegyelmes Uram!

Minekutánna Nagy Méltóságod mult év November 14-én 1605. elnöki szám alatt kiadott kegyes rendelkezésre tett általom mult év December 4-én, és folyó év Januarius 4. kétrendbeli feleleteim nyomán mostan már abban pontosult tudositásomat Excellentiádnak legalázatosabban megtenni szereneséltetnék: miképpen folyó év Januarius, 4-iki jelentésem egybeköttetésében Butsum helység Izbita nevű kerület Templomában e folyó hónap 18-án mint a Görög nem egyesült Egyház szertartásnak Vizkereszt napján az Isteni szolgálat után tartott oktatásom 's tanításom következtében valék szerenesés Varga Katalin lázasztónót a már négy esztendőttől ellenszegült község szemelőltára

csak nem minden ellenkező nyilatkozat nélkül a néptől általfogadni szányomra ültetni, a tulajdon nap Zalathnára, másod nap Magyar Igenre, onnan pedig e mai nap délutáni két orakor Enyedre a polgári törvényhatóság részéről e végre megbízott Tettes Al Ispán Pogány György és Zalathnai szolgabíró Tövissy Gergely Urak társaságában hozni — egyszersmind szent köteletségemnek tartom ezen érdekes ügyben miképpi eljárásomat körül ményesen leírni.

Értésemre esvén tehát Varga Katalinnának, hamar lefolyt év December 29-én 10 orakor délelőtt Buesumba való visszajövele, és Hudorojka Kaegyin, alias Styopu földésznél tartozkodása, tüstént meghagyám Igian Josef Zalathnai Esperessemnek, hogy a Butsumi lelkészek által azt kieszközölje, miszerint a nevezett Közönség hozzájok Vizkereszt napra az Isteni szolgálat tételre engemet meghíva. A mi vallojában is létesült, mert e folyó hónap 12-én két követ az

érdeklött Közönség részéről Szebenbe hozzám jött és a kitűzött napra magokhoz meghítt. Én 14-én megindulván, és a tulajdon nap Fehérvárra érkezvén, és ott Tettes Pogány György ur nemes Alsófehérmegye al Ispányjával összetalálkozván, együtt másnap Zalathnára, harmad nap pedig a Zalathnai kerületi szolgabiro T. Tóvissy Gergely urral is Abrudfalva felé indultam. De ez utamban Zalathnáról tudniillik Butsum Cserbu kerülete felé menve, találkoztam Wohlhirt Josef Erdősáffárral, megkérdezvén őt Varga Katalinnak holléte, és általa meggyőződve a felől, hogy a lázasztónó valójában Butsumban tartozkodik, de hogy mitsoda háznál jelenleg lákozik, azt nem tudja, mert a megbízott kamara szolga arra a napra a felől jelentését még meg nem tette, azt azomban jegyezvén meg, hogy a lázasztónó lakását gyakran változtatni szokta. Melyeknek következtében folytattam utamat Abrudfalvára, a hova is megérkezvén azonnal szükséges rendelést tettem Butsum minden kerülete papjához, miképpen Vizkereszt napra az Isteni szolgálat hallgatása végett hiveikkel együtt Izbitára jöjjenek. Abrudfalván pedig 17-én mulatván, hogy az uradalmi Tiszttektől a dolognak valódi állását megértsem, e nap még néhány földészek is Butsumból jöttek hozzám utasítást tárgyakban kérvén, valamint azt is, hogy minden megyei és kamarai Tiszturak nélkül mennek ki hozzájuk, a kiket azomban oda utasítam, hogy békességet türessel legyenek, még hozzájuk ki nem rándulok, mert akkor a dolgokról mindnyájokkal akarok értesülni, és a köz tanácskozás után, arról intézkedni, és hogy a megyei's kamarai Tiszturakat annál szivesebben fogom látni társaságomban, mentől jobban kívánom, hogy jó szándékomról és üdvös tanításomról mások is legyenek meggyőződve.

És így megérkezvén a sorsnapja, 18-ik Januarius kirándultam a már tisztelettel nevezett Vármegye Tisztjeivel, és a királyi uradalmi részéről Schulutz János Ellenör's Wohlhirt Josef Erdősáffár Urak kíséretében Butsum helység Izbita nevű kerület Templomába, és az Isteni

szolgálat után úgy az ünnepi napnak, valamint viseleteknek is megfelelő főpásztori tanítást és oktatást az igen nagy számmal's körülbelül 6—700 személyből álló népnek adtam, melyek után felszolitván a népet, hogy nyilatkozná sorsa éránt, mely felszollításra minekutánna rendetlenül felelt volna, megkérdeém a népet: ha vagyoni ügyvivője a pörökben? és azt feleletül adván: hogy vagyoni; oda utasítam, hogy hoznak elémbé, hogy tőle mindenekről kellő felvilágosítást kaphassak. És így ketten elmentek és hozzák elémbé egy alaton termetű asszony álatot, a kit megkérdezvén: hogy ki lenne ő? és megértvén tőle, hogy Varga Katalin, keményen felszollítottam, hogy mondaná meg körülményesen, ki legyen ő? mert rolla sok nagy és tsodálatos dolgokat beszél a fiscus népe, nevezetesen pedig, hogy egy valami nagy esaládnak tagja volna, és hogy némű szabadságos levelekkel és petsékkal birna, a melyeknek egy Tisztviselő sem merészel ellenszegülni és más eféleket. De midőn mind ezekre tsak azt felelte volna, hogy ezen hírek és beszédek felőle tsak pusztá szavak, a Butsumi földészek dolga iránt pedig oda nyilatkozott volna, miképpen legfelsőbb rendeletnél fogva vizsgálás ujonnan határozottat legyen: azért itten jónak találtam Excellentiádnak mult év 14. November alatt hozám intézett kegyes parantsát a nép előtt felolvastatni a tisztelt Alispán Ur által, melly idő alatt kiakarta magát huzni a nép között a Templomból, de én hozzája közelítvén, megfogám, és közelebb hozzám állítám. Ezek után nyiltan megérttettem a néppel mind azon eselszövéseit és törvényellenes magaviseletét, a melyekkel tőlők pénzt kitsikarni szokott, mind pedig azon nagy veszedelmeket; a melyekben elkerülhetlenül esendnek, ha még továbbra is közöttök tartoszkodna ez a lázasztónó, a ki nálók tsak károkra lappang. Melyeknek nyomán minekutánna a több százakra menő összegyűjt nép tömegőnek értésére adtam volna azon kegyes felsőbb rendeletet, hogy Varga Katalint adják ki, egyenesen megmondám nekik, miképpen

ezen veszedelmes lázasztónótt nállok többé nem hagyom, hanem magammal elviszem, hogy aztán hazájába küldessem el. Mind ezek után pedig megerősítvén őket keresztényi és polgári józan és erényes viselőre, a törvényhatóságok iránt kellő tiszteletre és engedelmességre, valamint kötelességeiknek pontos teljesítésére, kivitem magammal a Templomból a lázasztónót, ötöt az Alispán és szolgabíró Urak karon fogva vivén 's így a többi Papokkal 's kamarai Tisztokkal engemet követvén, a nélkül, hogy csak egy lélek mondott volna valamit ellene, mert mindnyájan meg voltak lepve és kellőleg felvilágosítva az Aszony által dolgairól. És így egyenessen szánomra ültem, Varga Katalint és Al-Ispán Urat magamhoz vévén, ekkor egy két hangok hallottak a tömegnép részéről, hogy nem engedjük az Asszonyunkat elvinni, nevezetesen pedig Czandro Symion Pitok részéről, a ki a lovaimat megfogta, hogy hátrataroztasson, de intésemre mindjárt félre ment. Ezen néhány földészek részéről nyilvánított tsekély ellenszegülés még jobban meg győzött arról, hogy maga a nép szívesen vette és látta a történeteket. És így a tulajdon nap. Zalathnára hoztam a lázasztónót, a honnan más nap Magyar Igenbe értem, és onnan harmadnap, az az 20-ik Januáriusban a fent tisztelt Al Ispán és szolgabíró Urakkal Enyedre hozánk a nemes Vármegeye fogházába a hol is mostonában találhatik.

A midőn tehát így szerencsésen sikerült a reám ruházott terhes és sorseltes feladat bátorkodok Excellentiádhoz legalázatosabban esedezni, miképpen atyailag kegyeskedne a kérdésben forgó fiscalis földészek ügyét mentül előbb hathatós befolyásával eldöntetni, hogy lássa és tőtleg megértse a köznép az engedelmesség és a törvényes uton való maga viselőnek üdvös következményét; ezélszerűnek egyszersmind igénytelen nözetjeimnél fogva tartván a lázasztónóhoz ragaszkodott népnek előbbkelőbbjeit a törvények szigorabb értelmében büntetlenül nem hagyatni, a kiknek félelmetől más józan indulatu laktársaik

akaratajok ellen is, a mint azt magok a kamarális Tiszto elöttöm elösmerék, a kollő engedelmességét megtagadják; és hogy ez az ők félelmék helyes volt, magaménak mérészlom tenni azon indoknál fogva, mivel ösmeretes az, hogy a többször nevezott lázasztónó minden rossz és tsalo tottei daczára, egész hat évekig magok a törvényhatósági tisztviselők jelenlétében is szerepót jól kitudná vinni! Sőt még közelebbi visszatörtével előbbeni ott létem jó következményit is csak nem egészen megsemmisíté, mert ugyan is az emberek az ő befolyásánál fogva szolgálatok megtételében lankadni kezdettek, de most már a szolgálat tétel iránti igéretüket Megyei 's kamarai tiszt urak jelenlétekben viszont meg ujták, és bátor kodom nagy reménységgel lenni, mely iránt a Vármegeyei és kamarai Tiszturak is előttem tett nyilatkozatok szerint meggyőződtek, hogy Varga Katalin onnan eltávozván, működéseimnek megléend azon üdvös eredménye, mikép tavaszal, midőn a szolgálat tételt a Kamarai is jobban használhatja és az ők, élhetőségekre is a Stampok megindulásával ut nyilik, régi szolgálatok megtételétől továbbra nem fognak vonakodni.

De igenis logikai következéssel, és azon hűségtől is, melyek mejemben, forroan szüntelen ég, mind fenséges Kormányunk, mind hazánk esendességes fen tartásáért lelkesítve bátor kodok nyilt szívűen abban való polgári gyonásomat Excellentiádnak oleibe terjeszteni, hogy nagyon is káros 's veszedelmes lenne annak a mostoha esetnek kimentele, ha tudniillik mostan már fogoly lázasztónó Varga Katalin akár mikor, és akár mely hosszas idő eltölte után is ezekhez vissza térhetne, a mit én azonban annál is kesvesebbe remélhetek; mentül világosabb az, hogy ő mind közesendesség felháborítja a múltó büntetéssel egybeközbelévő letartoztatást, igénytelen véleményem szerint, nem fogja elkerülhetni. Végül pedig, lelkiismeretes dolgot teszek azon fáradhatlan működésekről és példás tanácsadásokról is omlitést tenni, melyekkel a tisztelt nemes vármegeye Tisztviselői,

Tettes Pogány György Alispán, és Tövisy Gergely Zalathnai szolgabíró urak ezen alkalommal nekem a legfelsőbb parantsoknak kellő megfelelésére és létesítésére szolgáltak, és ennél fogva bátorok ezen hivatali eljárásunkban magokat kitüntetett Tiszturaknak remek munkó dé. eikről Excellentiádat legalázatosabban tudositani, és őket magammal együtt

hathatos pártfogásába és atyai kegyébe ez után is ajánlani, ki is hódoló mély tisztelettel öröklök Nagy-Méltóságodnak.

Nagy-Enyeden, 20-ik Januarius napján 1847 évben.

legalázatosabb szolgálja

Saguna András m. p.

kovili Apát 's disunitus püspöki helyettes

A ROMÁN NÉP HITVILÁGÁBÓL.

I. Bevezetés.

A román ember egykor bizonyos kábulási okoknál fogva nem tudván lovára felkapaszkodni, így kiáltott fel: „Svinților! câți sunteți, ajutați-me!” „Szentek, ahányan vagytok, segítsetek!” A román ember így már bizván a szentek segítségével, megerőltette magát, felugrott, még pedig oly nagy eredménnyel, hogy tucsett a lován. „Prea mulți sunteți!” „Igen sokan vagytok!” jegyzé meg, s kantárszárnál fogva vezette tovább a lovát.

A román népnek módjában volt sok szellemre, tündérre, sok babonás hitre szert tenni.

A kör, a társaság, melyben az ember felnő, hatással szokott lenni a férfi jellemére, gondolkodására. Egy román közmondás szerint a ki ördöggel lakik, az ördöggé, a ki pedig az angyalok társaságában él angyallá lesz. A népek hitére, jellemére egyáltalában egész eszmevilágára nem lehet közönyös a társnépek eszmevilága. Egyik a másikra hatást gyakorol. A nép ad és vesz; egyetlen nép sem dicselkedhet azzal, hogy erkölcsvilága tiszta volna minden idegen befolyástól. A népek egymásból élnek, egymásnak husából és vérből táplálkoznak. Az anyag nem vész el. A népek nem halnak ki, hanem átalakulnak. Az ókor népei nem semmisültek meg, hanem csak átalakultak. Hitök babonájuk, nyelvök átalakul. A nép eszmevilága, lényege hasonlít a tóhoz, melynek vizét a beléje folyó patakok adják meg; minden patak hoz

medrében valamit, mely a tó fenekére leülepedve, idővel, mint talaj, az egész víznek megadja a speciális ízt, mely különbözik más vizek ízétől, azokétól is, melyek beléje folytak.

Nem is tudjuk megmagyarázni magunknak a román nép hitvilágát, ha nem smerkedünk meg a körrel, a melyben született és felnőtt; a melyben átélte azt a gyermekkort, a mely minden népnél a esodás meséket szüli, s a mely nagy hatással van a fejlődő népre, mert ekkor megy végbe a vérfelszívódás, ekkor az anyagesere, feldolgozása a régi anyagnak és előteremtése az újnak, egybeforrása a kettőnek egy sajátos természetbe. Ez az az őrlő munka, mely végeredményében megadja a született népnek az eredetiségét.

Kétséget kizáró alakban tűnik fel, hogy a román nép a Balkánban alakult. Ez az alakulása az V—VI-ik században kezdődhetik. Hogy hány és minő népelemek összeforradása útján alakult a nép, biztosan kimutatni nem lehet, egy azonban bizonyos, s ez az, hogy valamint nyelvére, úgy hitvilágára is az összeforrasztó erőt a latin nyelv s illetőleg a római mythos nyújtotta, mint a mely forrasztó képességénél fogva erre legalkalmasabbnak bizonyult.

A Palesztinából átjövő keresztény hit a pogánysággal voltaképen a Balkánban csapott össze. Ujjab forgalmak jönnek forgalomba; felsőbb lények népesítik be a légkört; a román nép épen akkor alakul, mikor a Balkánban a kereszténység

a lábát megvetette, legyőzi a pogányságot, de nem győzi le úgy, hogy az a pogány hit minden emlékeiről lemondjon.

A három ismert világrész balhite a Balkánban virágozott leginkább. Itt folyt össze Ázsia miszticizmus a Egyiptom bűvészetével. Palesztina kereszténységével, ide lövelte fényét Görögország, Itália, ide érzett az éjszaki barbár világ hideg fuvallata. Az Ázsiából átjövő népeknek a Balkán útjában volt. Római, görög, trák szláv, magyar, majd török s még számos népnek befolyását látjuk érvényesülni. A román nép mindenből részt vett ki magának; megszapordtak babonái, a szellemek száma legió lett, a kereszténységben ott a Balkánban túmadó szekták hit-tételei összevegyülnek az evangélium és pogányság tanaival. Az egyház hirdetett egyet, a román nép régi hitvilágának hagyományain élődve, alkotott magának egy más vallást kelet és nyugot babonáiból, mely az egyház által hirdetett dolgokat más alapra fekteti, saját képzelődése szerint másként magyarázza.

„A román ember inkább babonás, mint vallásos“ — mondja Djuvara. Igaz a román nép nem annyira vallásos, mint inkább babonás; benne az Isteni félelmet a babona tartja fenn a gonosz szellemektől való iszonyodás.

Ebben a babonás hitben a szláv népek erősítették meg a román népet. A szláv népnek egész hitvilágát átvette a román nép; vele lakott sok századokon át, egy hitben élt vele. Minden nép között a szláv az, mely legbabonásabb, így lett babonás a román nép is. A szláv mythos annyira összevegyült a románéval, hogy igen bajos dolog a kettőt szétválasztani, Egy időn túl együtt alkották a babonát; közösen főzték, közös tulajdon lett.

A mi megerősítette a román embert a babonás hitben az a körülmény, hogy a műveltség fokaira nem tudott felkapaszkodni; helyzeténél fogva egyáltalában nem tudott kibontakozni a sok balhitből. Olyan korban alakult, mikor a babona talán fénykorát élte; mert hisz a középkorban a babona hivatalosan lett elismerve. Felvilágosodott férfiak, írók komolyan tár-

gyalták a szellemek, a szörnyek létezését, a babonák jogosultságát. Ha a felszínen mozgók így gondolkodtak mily babonás lehetett a nép?

A látkör tisztulni kezdett, az emberség rátalált az igazságra. A műveltség azonban nem tudott behatolni minden helyre; nem tudta bevilágítani az összes rétegeket, megmelegíteni a babonáktól hideg légkört. A román ember más népek hasonló műveltségű embereivel, megmaradt az ő hitvilágával.

Ebből a hitvilágból fogok részleteket adni. Tanulmányomban a következő munkákat használtam:

Gaster M. *Literatură română*. Bukarest, 1883.

Hasdeu P. Bogdán: *Cuvinte din bătăria*. Bukarest, 1880. II kötet.

Burada Todor: *Datinele poporului român la înmormântări*. Jași, 1882.

Teodorescu Demeter: *Incerări critice asupra unor credințe datine și moravuri ale poporului român*. Bukarest, 1879.

Djuvara György: *Superstițiuni la români și la diferite popoare*. Bukarest, 1885.

Alexandri László: *Poesii populare ale românilor*. Bukarest 1866.

Marianescu Ath. *Cultul păgân și creștin*. Bukarest, 1884.

Saincán Lázár: *Jelele*. Bukarest, 1887.

Hasdeu P. B. *folyóirata: Columna lui Traian*.

Tocileseu G. *folyóirata: Revista pentru istorie, arheologie, și filologie*.

Lăpădat János: *Albina Carpaților*. N.-Szeben, 1878—80.

Marián Fl. *Descântece poporane române* Szucsáva, 1886.

U. attól: *Ornitologia poporană română*. Csernivez, 1883.

Theodorescu Demeter: *Poesii populare române* Bukarest, 1885.

Vulean József: *Familia című szépirodalmi lap*.

Sbiera Jon: *Povești poporane românești* Csernivez, 1886.

Ispirescu: *Legende și basmele românilor*. Bukarest, 1872.

Fundescu J. C. Basme, orații, păcălituri și ghicitori. Bukarest, 1870.

Láthatólag román szerzőkhöz folyamodtam, hogy a mennyire összegyűjtött anyagom, ismereteim fogyatékosak volnának, azokat kiegészítsem, ezzel egyuttal bemutattam a tárgy román irodalmát is.

Tanulmányom a következő részekből fog állani: a) Jelo (dinsle, frumosele stb.) levegőbeli gonosz szellemek; b) másféle szellemek; c) a világ teremtéséről, menytről, poklóról s a lélek tulvilági vándorlásáról szóló hit; d) némely állathoz, e) némely tárgyhoz kapcsolt balhit f) különféle alkalmi menyegzői, temetési, karácsonyi, ujévi stb. szokások és babonák.

II. Jele.

A román ember testi épségét, tehát egészségét kettő szokta leginkább megtámadni: a levegő (szél) és a víz. A szél s illetőleg a levegő különféle betegségeket hoz az ember fejére, nyilalásokat, dermettséget egyik-másik tagra nézve, lázt fekélyt és más nyavalyákat; ugy a víz is

Nem a szél vagy a víz okozzák a bajt, hanem a gonosz szellemek, a melyek azokban lakoznak s azokat kormányozzák.

A román ember tehát hiszi, hogy a levegő és a víz tele van szellemekkel, a melyek az embert egészségében megrontják.

A szellemek láthatatlanok. Ily körülmények között óvakodni tőlük nem lehet. De vannak esetek, hogy ezen levegőbeli gonoszok ember, macska, farkas kutya, madár alakot öltenek, az emberek között forognak, közöttük élnek és ilyen állapotjukban csinálnak rosszat. A bajt ez esetben — közhit szerint -- többféle szer és eszköz alkalmazásával ki lehetkerülni.

A népek hitében a szél, a víz, az időjárás mindig nagy szerepet játszott. A szél, a víz, az időjárás a népek hitében, mint rendkívüli hatalom szerepelt. A levegő és egyáltalában a légkör változásai az emberre hatást gyakorolnak. Nem esoda tehát, ha a népek ezen hatások következtében arra az credményre jutottak, hogy a levegőben szellemek laknak s hogy a levegőt s illetőleg a szelet és a vizet személyesíteni lehet azon szellemek képében, a melyek a levegőben és a vízben lakván, az emberre hatást gyakorolnak.

Ezen levegőbeli szellemekről kimerítő és alapos tanulmányt irt Saincan Lázár „Jele“ czim alatt. Mi e munkát, melynek adatait e fejezetnél kiváló figyelemben részesítjük s voltaképen azokat ismertetjük, már fennebb idéztük. A ki mélyebbre hatóan akar e tárggyal foglalkozni, ide utaljuk.

A román népnél közös tulajdonság a szél személyesítése. Ime meséiből néhány adat.

Ispirescu egyik meséjében (A bűbájós disznó) előfordul egy szegény királyleány, a ki kilencz országon és kilencz tengeren ment át, hogy férjére ráakadhasson. A szent Hold és a Nap anyja azt tanácsolták neki: keresse föl a Szelet. A leány sok kinszenvedés után havas csueson rátalált egy üregre, melybe három vár is elfért volna. Abban lakot a Szél. A kerítésnek kiseded kapuja volt, zörgetett s kérte a Szelet, ereszsze be. A Szél anyja megkönyörült rajta, megengedte, hogy nála pihenje ki magát.

(Folyt. következik.)

Moldován Gergely.

ROMÁN TALÁLOS MESÉK.

Nini! Már nincs! [Szikra.]

*

Felfegyverzett magyar híd nélkül
átmegy a tengeren, mi az? [Rák.]

*

Kis tarka madárka,
Nincs szegénynek lába,
Mégis felhág a fára!

*

[Paszuly.]

Mi van a házban több, mint szalmaszál,
vagy zsindely a fedelen? [Gond.]

*

Miféle göcsöt kötnek a szájjal, hogy

a kézzel ki nem lehet oldani? [Házasság.]

*

Hordó felett hordó, totón róka farka,
mi az? [Nád.]

*

A hol egy estvén legel ő kelme,
meglátszik a helye egész nyáron, mi az?
(Tüz.)

*

Miféle ökör megy a farkával be az
istállóba? (Furó.)

(—)

ROMÁN KÖZMONDÁSOK.¹⁾

— Ég a falu, a vén asszony ősz haját fésüli.

— Mikor a gazdag vakaródik a szegény azt hiszi, hogy meg akarja ajándékozni.

— Gazdag konyhának szegénység a szomszédja.

A turó jó volna, csak hogy kutya-bőr tömlőben áll.

— Nem az a jó a mi jó, hanem az a mi nekem tetszik.

— Döglött lónak a patkója után jár.

— Ha barátod édes mind a méz, ne akard egészen megenni.

— Egy üszöknél meg nem főzöd

puliczkádat, sem bárány czomborát meg nem sütöd.

— Hallgat mint a dió a tarisznyában.

— Aki apai örökséget eszi meg, az saját gyermekeinek rontja meg a fogát.

— Fakapához jutott.

— A víz lefoly, a kövek maradnak.

— A ki az ajtónál hallgatódzik, az a saját gyalázatáról hall.

— Elhaladt már a vén asszony a kalácsesal.

— Ha van pénzed, légy kezes.

— A ki idegen marékból eszik soha sem lakik jól.

— A kinek szakálla van, legyen fésűje is.
(—)

¹⁾ Legteljesebb gyűjtemény *Hinjesen I. C. Proverbele românilor.* (N.-Szeben.)

A MIRCSESTI LEÁNY.

(Román népdal.)

„Miért jársz úgy elmélázva,
A mirecesesti szép határba’

Szép leány, galambom?

Ládd a berek csupa virág,

Büerővel bir a faág,

Szép leány, galambom!”

„Eltévesztöd tün az utat,

A mely Brandus felé mutat,

Szép leány, galambom?

Vagy kimarjult pieziny lábad,

A mint Persor hegyét másztad,

Szép leány, galambom?”

„Oda voltam a berekben
Harmat csillog sima gypen,
Édes bátya, édes!
Fülmile dalt hallni egyre,
Friss virágot tüzni mellre,
Édes bátya, édes!“

„A berekben sima ágon
Rigó madár dalol, fájón,
Szép leány, galambom!
Elmerengni nem jó rajta,
Eszét veszti a ki hallja,
Szép leány, galambom!“

„Ne tarts tőle... oda jártam,
A Fánt-tónak nádasában,
Édes bátya, édes!
És ott vékony nádat törtem,
A madárra azzal törtem,
Édes bátya, édes!“

„Ámde a Fánt nádasában,
Mérgecs kigyó él az árnyban,
Szép leány, galambom!“

„DĂ CU BĂNFFY!“

A mióta Báró Bánffy Dezső miniszterelnök lett sokat emlegetik a „*dă cu Bănffy*“ román szólást, a mely Erdélyben közdivatu. A *Tribuna*, sőt egy képviselő a törvényhozásban, ezt a román mondást Br. Bánffy Dezsőre vonatkoztatta, pedig abban ő teljesen ártatlan. „*Dă cu Bănffy!*“ ezen források szerint „erőszakkal“ valamit „elnyomni, elrémíteni,“ jelentene. A román anyák gyermekeiket e mondással csitították el. Utólérhetetlen fántázia eredménye ez a magyarázat.

A román mondás Kolozsvárról indult ki. A mostani hordárok (tragerok) boldogult elődei, a „*koresojások*“, a volt „nagy lábas ház“ (a mostani Kikakker-féle kávéház előtti hely) alatt a „hentesek“ (ezéhez nem tartozó mészárosok) tőkéin dözöltek s játszottak egy kártyajátékot a melynek a neve *Bănffy*, volt. A játékban a *makk ász* volt a legnagyobb ütő, ezt hívták Bánffynak. Mondották tehát „*hai, șă dăm cu Bănffy!*“ vagy „*hai, să ne jucăm de a Bănffy!*“ jerr játszunk Bánffy-

Hogyha lábad nyugodt rajta,
Azt bizonynyal meg is marta,
Szép leány, galambom!“

„Magyarófák sűrűjében,
Mogyorófa-vezzőt törtem,
Édes bátya, édes.
A kigyónak azzal mentem,
A nádasból kikergettem,
Édes bátya, édes!“

„Mogyorófák sűrűjében,
Kis pataknak közelében,
Szép leány, galambom!
Szép ifjúnak áll a háza,
Tán az ifju meg nem láta?
Szép leány, galambom!“

„De meg bizony, ráakadtam,
S az ifjunak odaadtam,
Édes bátya, édes!
A vezzőt s a gyenge nádot,
Szivemet és a virágot,
Édes bátya, édes!“

Ford. Moldován Gergely.

játékot. Űtés közben a proeziczerek, vagy a társjátékosok annak, a kinek a kezében volt a makk ász, mondogatták: „*No, dă cu Bănffy!*“ No, üss a makk ászszal.

A kolozsvári koresojások többnyire vidéki román emberek voltak, így terjedt szét Erdélyben a játék is és a mondás is oly időben még mikor Bánffy Dezső báró meg sem született. Hogy az anyák gyermekeiket a Bánffy névvel ijesztenék Erdélyben akár Szolnok-Dobokában, akár máshelyt, mese. *Moldován Gergely.*

KÖNYVÉSZET.

Ștefan Lazar: „Basmelero románilor“ cím alatt (Bukarest) a román mesékről egy 1114 lapra terjedő nagybecsű tanulmányt adott ki, a melyben a román mese világát összehasonlítja a szomszéd s a román népek meséivel. A hatalmas munka, mely a román akadémia kiadásában jelent meg, Károly királynak van ajánlva. Még visszatérünk.

Jancsó Benedek: Szabadságharcunk és a dá-kó-roman törekvések (Budapest, 1895. Lampel Róbert), ára 2 ft 50 kr. Jancsó Benedek, a román irodalomban s kérdésben jártas férfiú, higgadt, megfontoló, kellő tárgyilagossággal ír, megérdemli a közfigyelmet, a mely munkái iránt nyilvánul Visszatérünk.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

N. N. Bukarest. Köszönettel fogadtam.

D. Budapest. A küldeménynek ez idő szerint hasznát nem vehetjük.

A. N. Galacz. Megküldöttük. Talán ott lesz a baj.